

Economisch-Statistische Berichten

Vrije tijd

★

Drs. Th. J. A. Smulders
De kapitaalmarkt in 1958

★

Ir. S. H. de Jong
Nieuwe koop- en pachtprijsnormen

★

B. Bolmeijer
Fluctuerende pensioenen

★

Mej. Dra. J. F. J. Hardeman
Het atoom en de O.E.E.S.

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

43e JAARGANG

No. 2115

WOENSDAG 15 JANUARI 1958

- Pensioenregelingen
- Risico-herverzekering van pensioenfondsen

EERSTE NEDERLANDSCHE

HOOFDKANTOOR:

JOHAN DE WITTLAAN 50 - 'S-GRAVENHAGE

TEL. 01700 - 51.43.51

POSTADRES: POSTBUS 5

Voor het secretariaat van bekende ondernemersorganisatie te Amsterdam wordt gezocht een

ADJUNCT-SECRETARIS

Bij voorkeur jurist of bedrijfs-econoom met ervaring in secretariaats-werkzaamheden.

Leeftijd plm. 30 jaar.

Zonder goede referenties onnodig te solliciteren.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige inlichtingen onder no. E.-S.B. 3-1, postbus 42, Schiedam.

GEMEENTE 's-HERTOGENBOSCH

Voor de afdeling stadsontwikkeling en planning van de dienst Gemeentewerken wordt gezocht een — bij voorkeur academisch gevormde —

ADMINISTRATEUR

met ruime ervaring op het terrein van publieke werken en de volkshuisvesting. De aan de te benoemen functionaris toe te kennen rang en het salaris zullen voornamelijk afhankelijk zijn van de bekwaamheid. Het salaris zal minimaal f 826,14 en maximaal f 1.131,42 per maand bedragen (exclusief huurcompensatie).

De gemeente 's-Hertogenbosch heeft voor haar personeel goede sociale voorzieningen. Bij het zoeken naar woonruimte wordt zoveel mogelijk medewerking verleend.

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage

Delft · Schiedam · Vlaardingen

Alblasserdam

*Beheer en administratie
van vermogens
Executele en bewind-
voering*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.*
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.*

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0.30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0.60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

(Zie ook de vacatures op blz. 60)

Vrije tijd

Wij, Nederlanders, zijn een nijver volk. Niet alleen tijdens de officiële werktijd zijn wij bezig, zelfs gedurende de avonden en de weekends wordt onze tijd voor een flink deel in beslag genomen door verplichte activiteiten. Dit laatste blijkt bijv. uit een rapport van het Centraal Bureau voor de Statistiek, dat deel uitmaakt van een serie, die geheel is

gewijd aan de vrije-tijdsbesteding¹⁾. Het materiaal voor dit rapport is afkomstig van een gedurende de periode van oktober 1955 tot januari 1956 onder 10.500 landgenoten gehouden enquête. Per kwartier is opgeschreven hoe deze, volgens diverse criteria onderverdeelde, lieden één der avonden van de week van half zes tot twaalf uur, de zaterdag van twaalf uur 's middags af, dan wel de zondag van 's morgens acht tot 's avonds twaalf hebben doorgebracht. Het behoeft geen betoog, dat in dit met verve geschreven rapport, dat zo mogelijk nog aan aantrekkelijkheid wint doordat een aantal vaak kostelijke interviews is ingelast, vele belangwekkende feiten aan de dag treden. Enkele dezer vele willen wij hier thans naar voren brengen.

In de aanhef schreven wij reeds, dat de avonden en de weekends niet geheel uit vrije tijd bestaan. Om precies te zijn: van de 60,5 uur waarop de enquête betrekking had, werd 38 pCt. besteed aan verplichte bezigheden — grensgevallen heeft het C.B.S. met veel begrip voor de achtergrond der activiteiten ingedeeld —; 40 pCt. was „echte” vrije tijd. De genoemde percentages zijn gemiddelden voor de gehele bevolking; die voor de categorieën, waaruit de bevolking is samengesteld, groeperen zich daaromheen. Juist de vergelijking van de hoeveelheden vrije tijd, waarover de diverse maatschappelijke groeperingen blijken te beschikken, zal voor menigeen verrassingen opleveren. Het zal de lezer immers niet onbekend zijn, dat zich omtrent de vrije tijd, of liever het gebrek daaraan, van sommige groe-

¹⁾ De serie is getiteld: „Vrije-tijdsbesteding in Nederland, winter 1955/56”. Het deel waaraan hier aandacht wordt geschonken is deel 2: „Avond- en weekendbesteding”. Zeist 1957, 88 blz., f 7,25. Verkrijgbaar bij Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V., Zinzendorfflaan 3, Zeist en bij de boekhandel.

pen — zoals bijv. leidinggevend — min of meer algemeen gangbare opinies hebben gevormd. Bovendien leven velen in de veronderstelling, dat juist de groep waartoe zij behoren, het vreselijk druk heeft, terwijl anderen over een zee van tijd beschikken.

Voor degenen, die op deze veronderstellingen een zeker gevoel van groepsgewichtigheid hebben gebaseerd, is het eigenlijk wel wat sneu, dat het C.B.S.-rapport is verschenen. Hieruit blijkt namelijk, dat de hoeveelheid vrije tijd, waarover de diverse milieus beschikken, slechts geringe afwijkingen van het algemeen gemiddelde vertoont. Zelfs de leidinggevende mannen, die meer verplichte bezigheden te verrichten hebben dan de meeste andere categorieën, hebben, naar de tabel doet zien, weinig minder vrije tijd dan de gemiddelde Nederlander, zij het dat hiervoor wel enige nachtrust — d.w.z. slapen vóór 's avonds twaalf uur of zondagmorgen na acht uur — moest worden op-

geofferd. De populaire mening, als zouden er grote maatschappelijke groepen zijn, wier tijdsbudget een met verplichtingen overladen karakter draagt, wordt dus niet door de feiten geschraagd.

Aanzienlijk meer steun ondervindt de opvatting, dat vrouwen over het algemeen minder vrije tijd hebben dan mannen. De landelijke percentages zijn resp: 34 en 46. Hierbij moet echter wel worden opgemerkt, dat het onderzoek betrekking had op avonden en weekends, zodat niet is nagegaan of en in hoeverre de vrouwen overdag voor hun geringere vrije tijd compensatie wisten te vinden. Opvallend is, dat de vrije-tijdsegalisatie tussen de vrouwen onderling minder ver is voortgeschreden dan bij de mannen het geval is en dat de verschillen in vrije tijd tussen mannen en vrouwen in arbeidersmilieus groter zijn dan bij de groep leidinggevend. Ten slotte zij er de aandacht op gevestigd, dat de jongeren er vergeleken met de ouderen wat bekaaid afkomen. Zij zullen echter troost kunnen putten uit de wetenschap, dat met het groeien der jaren de vrije tijd in omvang toeneemt en dat slapen in ieder geval een onschuldige tijdsbesteding is.

Besteding van de 60,5 uur omvattende periode
(in pCt.; 1 pCt. is 0,6 uur)

Bevolkings- groepen	Verplichte bezigheden		Vrije tijd		slapen		Gehele periode a)
	man- nen	vrou- wen	man- nen	vrou- wen	man- nen	vrou- wen	
Milieu							
Landarbeiders e.d.	26	46	45	26	24	24	100
Arbeiders	28	45	48	32	18	18	100
Loontrekkende middenstand	31	42	47	36	14	16	100
Risicodr. mid- denstand	39	45	40	34	16	16	100
Boeren	31	46	45	30	19	22	100
Leidinggevend en welgest. ...	37	40	42	40	13	14	100
w.o. zelfstandi- gen	38	41	41	38	12	13	100
in loondienst	36	39	44	43	13	15	100
academische opleiding	39	41	41	39	12	14	100
geen acad. opleiding	36	38	42	42	14	15	100
Leeftijd							
12-14 jaar	27	35	36	28	33	31	100
18-23 jaar	32	38	42	36	14	17	100
29-39 jaar	35	50	45	32	14	15	100
60 jaar en ouder	21	38	54	39	20	19	100
Gehele bevolking	31	44	46	34	17	18	100

a) Horizontale samentelling der percentages levert geen 100 op; i.v.m. de beschikbare ruimte moest de bestedingscategorie „overig en. onbekend” worden weggelaten.

INHOUD

Blz.	Blz.
Vrije tijd, door Drs. J. H. Zoon 43	Fluctuerende pensioenen; door B. Bolmeijer 50
De kapitaalmarkt in 1958, door Drs. Th. J. A. Smulders 44	Het atoom en de O.E.E.S., door Mej. Dra. J. F. J. Harde-man 55
Nieuwe koop- en pachtprinsnormen, door Ir. S. H. de Jong 48	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ... 58

Het uitgangspunt voor dit betoog is, dat er een nauw verband bestaat tussen de ontwikkeling van de conjunctuur en die van de kapitaalmarkt. Achtereenvolgens worden behandeld de ontwikkeling in 1957 van de in- en uitvoer, de investeringen, de consumptie, de produktiviteit, de voorraadvorming, de besparingen en het kapitaalverkeer met het buitenland. Daarna volgt een raming van de besparingen en investeringen voor 1958; vergeleken met 1957 zullen deze met resp. f. 500 mln. en f. 2 mrd. verminderen. Uitvoerig wordt ten slotte ingegaan op de factoren die aan deze raming ten grondslag liggen. T.a.v. de kapitaalmarkt acht schrijver een aanzienlijke daling van de rentestand niet waarschijnlijk omdat: 1. het kapitaal schaars zal blijven in verhouding tot de reële behoefte; 2. de onzekere toestand de voorkeur zal doen geven aan kortlopende beleggingen; 3. consolidatie van de hoge vlottende schuld der gemeenten noodzakelijk is.

Nu de eerste woningbouwlening een succes is geworden, is het wellicht nuttig de vermoedelijke ontwikkeling van de kapitaalmarkt in 1958 eens nader te beschouwen, teneinde na te gaan of inflatoire financiering van de woningbouw in het vervolg zal kunnen worden voorkomen. Vanzelfsprekend houdt de ontwikkeling van de kapitaalmarkt ten nauwste verband met het conjunctuurverloop, waarvan wij ons dus eerst een beeld zullen trachten te vormen.

De economische situatie.

Déze vertoont thans, mede als gevolg van de door de Regering en de Centrale Bank genomen maatregelen enige verbetering, althans wat betreft de handelsbalans. De invoer daalt, terwijl de uitvoer toeneemt, zodat het invoersaldo kleiner wordt. De cijfers zijn als volgt:

TABEL 1.

Maandgemiddelden van invoer, uitvoer en invoersaldo
(in mln. gld.)

	Invoer		Uitvoer		Saldo-invoer	
	1956	1957	1956	1957	1956	1957
1e halfjaar	1.130	1.325	890	940	240	385
2e halfjaar	1.220	1.230 a)	920	1.035 a)	300	195 a)
Heel jaar (gemiddeld)	1.175	1.275	905	985	270	290
Toename 1956/57 ..		100		80		20

a) Raming.

De handelsbalans zal in 1957 vermoedelijk nog iets ongunstiger zijn dan in 1956; hier staat echter tegenover dat de rest van het lopende postenverkeer wellicht iets zal verbeteren. Het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans zal dus waarschijnlijk niet veel afwijken van dat in 1956 (— f. 650 mln.).

De overheidsbestedingen en de particuliere consumptie liggen (naar volume) ongeveer op het peil van vorig jaar. De dalende invoercijfers wijzen vermoedelijk op afnemende voorraadvorming. Toch weet de industriële produktie zich nog vrij goed te handhaven¹⁾, hetgeen

1) In de periode augustus t/m oktober bedroeg de stijging echter nog slechts 1 punt.

De kapitaalmarkt in 1958

mede haar oorzaak vindt in de bevredigende stijging van de industriële export.

TABEL 2.

Volume-indexcijfers a)
(1953 = 100)

	Invoer grondst. en halfFabr.	Industriële produktie	Uitvoer indus- trieprod.
1e kwartaal 1957	164 (+ 33)	125 (+ 7)	140 (+ 13)
2e kwartaal 1957	143 (+ 5)	129 (+ 4)	131 (— 4)
3e kwartaal 1957	140 (— 1)	125 (+ 4)	136 (+ 8)

a) De tussen haakjes geplaatste cijfers geven de verandering aan, in vergelijking met de overeenkomstige periode van 1956.

De investeringen in vaste activa worden door het C.P.B. voor 1957 nog 10 pCt. hoger geraamd dan in 1956 (naar volume). Voor 1958 moet met een daling rekening worden gehouden. Dat de particuliere investeringen teruglopen, kan gedeeltelijk worden verklaard door de vermindering van overheidsorders, gedeeltelijk door de geringere liquiditeit der ondernemingen, mede als gevolg van de prijsstijging, en door de stijging van het interestpeil, dat een kostenstijging veroorzaakt. Er is echter ook een factor van onzekerheid in het spel, verband houdend met de toekomstige afzet- en winstverwachtingen.

Wat de prijsontwikkeling betreft, kan worden opgemerkt dat de Moody en Reuter indices sinds 1 januari van dit jaar met resp. 12 en 21 pCt. zijn gedaald. Bij de invoerprijzen bedraagt de daling van juni 1957 tot september 4 punten, evenals bij de uitvoerprijzen. De groothandelsprijzen (algemeen) zijn van juli tot september met 2 punten gedaald. Bij de consumentenprijzen is nog geen uitgesproken neiging tot dalen waar te nemen; het lijkt evenwel waarschijnlijk dat ook deze spoedig zullen volgen. Hoe ver deze prijsdaling zal gaan is natuurlijk niet te zeggen. In 1952, eveneens een jaar van bestedingsbeperking, bedroeg de prijsdaling van de totale binnenlandse bestedingen slechts ca. 1 pCt., terwijl de invoerprijzen daalden met 4 pCt. en de uitvoerprijzen praktisch onveranderd bleven. Het lijkt daarom wel verantwoord, ook voor 1958 een gemiddelde prijsdaling van 1 pCt. aan te houden.

Wat de bedrijvigheid betreft, moet rekening worden gehouden met het feit, dat de totale consumptie in 1958 vermoedelijk slechts weinig zal stijgen, terwijl de investeringen zullen dalen. Bovendien moet het jaarlijkse accres der actieve beroepsbevolking in aanmerking worden genomen. Men mag niet verwachten dat de export zodanig zal toenemen, dat het totaal beschikbare arbeidspotentieel volledig zal worden ingeschakeld. Vermoedelijk zal de werkloosheid nog toenemen, welke toename echter geen grote vormen zal behoeven aan te nemen als men er in slaagt de particuliere woningbouw op peil te houden. Bovendien zal de produktiviteit vermoedelijk niet snel stijgen, gezien de noodzakelijke hergroepering der produktiefactoren. Wij menen dus voorzichtigheidshalve te moeten aannemen, dat de toename der produktie slechts $1\frac{1}{2}$ à 2 pCt. zal bedragen. De toename der produktiviteit ramen wij op ca. 1 pCt.

Verdere veronderstellingen.

a) De voorraadvorming.

Deze is moeilijk te ramen, daar zich hierin snelle wijzigingen kunnen voordoen. Men kan onderscheiden in normale voorraadvorming, die verband houdt met de uitbreiding van de produktie, een speculatieve voorraadvorming, die afhankelijk is van de toekomstige prijs- en afzetverwachtingen. Het staat wel vast, al kunnen geen exacte cijfers worden gegeven, dat de speculatieve voorraadvorming gedurende de laatste jaren aanzienlijk is geweest. Wij schatten deze speculatieve voorraden op f. 1 à 1,5 mrd. Hierboven hebben wij er reeds op gewezen, dat de intering van deze voorraden waarschijnlijk reeds begonnen is en zich vermoedelijk in 1958 zal voortzetten.

De post „voorraden” uit de nationale jaarrekeningen bevat niet alleen grondstoffen en eindvoorraden, maar ook goederen in bewerking, w.o. woningen en bedrijfsgebouwen in aanbouw. Daar er de laatste tijd mede in verband met financieringsmoeilijkheden, minder bouwvergunningen worden verleend, moet uit dezen hoofde met een daling rekening worden gehouden. Wij stellen deze op f. 200 mln. en de vermindering van de speculatieve voorraden op f. 600 mln. Indien de „normale” voorraden met f. 300 mln. toenemen, bedraagt de totale afname f. 500 mln. In 1952 bedroeg de daling f. 450 mln.

TABEL 3.

Particulier kapitaalverkeer met het buitenland

(in mln. gld.)

	1956	1e halfjr. 1957		1956	1e halfjr. 1957
Verkoop binnenl. effecten	109	315	Investeringen	145	109
Verkoop buitenl. effecten	93	— 45	Kredieten	306	— 102
	202	270	Overig particulier verkeer	35	9
Saldo	284	— 254			
Totaal	486	16		486	16

b) De besparingen.

Daar wij hebben verondersteld, dat de produktiviteit slechts weinig zal toenemen, evenals de produktie, terwijl de prijzen enigszins zullen dalen, mag niet worden verwacht, dat de *particuliere besparingen* veel zullen toenemen. Het is mogelijk, dat de ruilvoet met het buitenland iets zal verbeteren, zoals ook in 1957 het geval was, doch hierop mag niet worden gerekend. Verder moet rekening worden gehouden met een verhoogde belastingafdracht. Wij hebben voor deze besparingen daarom hetzelfde bedrag aangehouden als in 1957.

(Advertentie)

De *overheidsbesparingen* zullen vermoedelijk dalen. De belastingontvangsten zullen bij dalende prijzen niet verder toenemen, daar de mogelijkheden van versnelde inning thans waarschijnlijk zijn uitgeput. Daarentegen zullen de uitgaven vermoedelijk nog stijgen. Wij denken daarbij o.a. aan hogere kosten voor het burgerlijk apparaat, Onderwijs, Sociale Zaken (aanvullende werken) en voor het Landbouw-Egaisatiefonds.

De *besparingen van institutionele beleggers en spaarbanken* zullen vermoedelijk afnemen, in verband met resp. hogere werkloosheids- en wachtgelduitkeringen en intering van spaartegoeden.

c) Kapitaalverkeer met het buitenland.

Behalve met de kapitaalbeweging in het binnenland, moet ook rekening worden gehouden met het buitenlandse kapitaalverkeer. Een overzicht van dit verkeer in 1956 en het eerste halfjaar 1957 geeft tabel 3.

Uit de tabel blijkt, dat de verkoop van effecten in

het eerste halfjaar 1957 een batig saldo heeft opgeleverd van f. 270 mln. Voor geheel 1957 taxeren wij dit bedrag op f. 400 mln. Het hangt af van de toekomstige koersontwikkeling op de buitenlandse beurzen, of deze deviezenbron in even ruime mate zal blijven vloeien. De vooruitzichten voor 1958 zijn althans wat New York betreft, vrij ongunstig. Bovendien moet rekening worden gehouden met de komende emissie van de Koninklijke. Verder hebben wij aangenomen dat voor investeringen en kredietverlening door particulieren ca. f. 300 mln. nodig zal zijn.

De buitenlandse kapitaaltransacties van het Rijk hebben wij buiten beschouwing gelaten, evenals die van het bankwezen, daar deze de binnenlandse kapitaalmarkt waarschijnlijk niet zullen beïnvloeden.

De kapitaalmarkt in 1958.

In tabel 4 geven wij een overzicht van de geraamde besparingen en investeringen in 1957 en 1958. Ter vergelijking hebben wij de realisatiecijfers over 1956 bijgevoegd.

TABEL 4.

Besparingen en investeringen (in mrd. gld.)

	1956	1957	1958		1956	1957	1958
Spaarsaldo Rijk	1,10	1,—	0,80	Netto invest. Rijk	0,13	0,17	0,17
Spaarsaldo gem. en provinciën	0,21	0,40	0,40	Netto invest. gem. en prov.	1,26	1,70	1,55
Spaarsaldo particuliere sector	2,03	2,20	2,20	Netto invest. part. sector	3,27	3,50	3,15
Spaarsaldo institutionele beleggers	1,42	1,75	1,55	Vaste activa	4,66	5,37	4,87
Spaarsaldo spaarbanken	0,53	0,30	0,20	Voorraadvorming	1,28	1,—	-0,50
Totaal	5,29	5,65	5,15	Totale investeringen	5,94	6,37	4,37
				Saldo betalingsbalans (lopende rek.) ..	-0,65	-0,72	0,78
					5,29	5,65	5,15

Uit dit staatje blijkt dat, volgens deze raming, de investeringen in 1958 met f. 2 mrd. zullen verminderen, als gevolg waarvan de betalingsbalans met f. 1,5 mrd. zal verbeteren. Het verschil is te verklaren, doordat wij aannemen, dat de besparingen in 1958 met f. 500 mln. zullen dalen. In 1952 is er een toename van de besparingen geweest met f. 500 mln., waarvan f. 320 mln. in de overheidssector. Hierop mag thans o.i. niet worden gerekend.

In tabel 5 hebben wij bovenstaande gegevens aangevuld met een globale weergave van de voornaamste vermogensoverdrachten. Bij nadere beschouwing blijkt, dat het voordelig saldo van de betalingsbalans op lopende rekening in 1958 ad f. 780 mln., door het kapitaalverkeer met het buitenland wordt gereduceerd tot f. 580 mln. In aanmerking nemende het feit, dat wij rekening hebben gehouden met een vermindering van de speculatieve voorraadvorming met f. 600 mln. (met een hoge importquote) ligt de conclusie voor de hand, dat de betalingsbalans een aanzienlijke terugslag zal ondervinden

als deze liquidatie is voltooid (hetgeen o.i. binnen enkele maanden kan geschieden). Verder zou een herleving van de tendens tot speculatieve voorraadvorming resp. een grotere investering in vaste activa dan wij hebben aangenomen, indien deze zich zouden manifesteren alvorens de besparingen op een hoger peil zijn gebracht, hetzelfde resultaat teweegbrengen. Deze terugslag op de betalingsbalans zou onmiddellijk een acute kapitaalschaarste op de kapitaalmarkt veroorzaken, waardoor

TABEL 5:

Besparingen, investeringen en vermogensoverdrachten (in mrd. gld.)

	1956	1957	1958		1956	1957	1958
Rijk				Lagere publiekrechtelijke lichamen ..	0,14	0,16	0,14
Spaarsaldo	1,10	1,—	0,80	Woningbouwvoorschotten	—	—	0,24
Afl. woningbouwvoorsch.	0,05	0,01	0,03	Particuliere sector	1,10	0,80	0,45
Kapitaalmarkt (netto)	0,18	-0,17	0,10	Netto invest.	1,24	0,96	0,83
Tekort	0,04	0,29	0,07		0,13	0,17	0,17
	1,37	1,13	1,00		1,37	1,13	1,00
Gem. en provinciën				Netto invest.	0,46	0,50	0,45
Spaarsaldo	0,21	0,40	0,40	Netto invest. bedrijven	0,80	1,20	1,10
Rijk	0,14	0,16	0,14	Kapitaalverstr.	1,26	1,70	1,55
Woningbouwvoorschotten	-0,05	-0,01	0,21		0,30	0,35	0,20
Kapitaalmarkt (netto)	0,74	0,65	1,—		1,56	2,05	1,75
Kasgeldleningen	0,32	0,65	—	Netto invest.	3,27	3,50	3,15
Tekort	0,20	0,20	—	Voorraden	1,28	1,—	-0,50
	1,56	2,05	1,75	Kasgeldlen. gem.	4,55	4,50	2,65
Particuliere sector				Invest. buitenland	0,32	0,65	—
Spaarsaldo	2,03	2,20	2,20		0,49	0,20	0,30
Rijk	1,10	0,80	0,45		5,36	5,35	2,95
Gem. en provinciën	0,30	0,35	0,20	Rijk	0,18	-0,17	0,10
Kapitaalmarkt (netto)	1,23	1,97	0,75	Gem. en provinciën	0,74	0,65	1,—
Tekort	0,70	0,03	-0,65	Bedrijven (restpost)	1,23	1,97	0,75
	5,36	5,35	2,95		2,15	2,45	1,85
Kapitaalmarkt				Overschotten			
Spaarsaldo inst. beleggers	1,42	1,75	1,55	Rijk	-0,04	-0,29	-0,07
Spaarsaldo spaarbanken	0,53	0,30	0,20	Gem. en provinciën	-0,20	-0,20	—
Verkoop effecten buitenland	0,20	0,40	0,10	Particuliere sector	-0,70	-0,03	0,65
	2,15	2,45	1,85	Betalingsbalans a)	-0,94	-0,52	0,58
Overschotten				Kapitaalverkeer buitenland a)	-0,29	0,20	-0,20
Rijk	-0,04	-0,29	-0,07	Lopende rek. betalingsbalans	-0,65	-0,72	0,78
Gem. en provinciën	-0,20	-0,20	—				
Particuliere sector	-0,70	-0,03	0,65				

a) Excl. buitenlands kapitaalverkeer Rijk.
banken.

Bronnen: Miljoenennota 1958, Verslagen van De Nederlandsche Bank, Centraal Economisch Plan 1957, C.B.S. enz.

de inflatoire financiering van de woningbouw automatisch zou herleven. Aanleiding tot een versterkte investeringsactiviteit zou bijv. kunnen zijn het uitbreken van een of andere crisis van politieke of financiële aard of een andere oorzaak (bijv. een verwachte prijsstijging).

Het is natuurlijk best mogelijk dat wij de besparingen te laag²⁾ en de investeringen te hoog hebben geraamd. Het kan zijn, dat de produktiviteit, en daarmee de besparingen, sneller zullen toenemen dan wij hebben aangenomen. Niettemin hebben wij de indruk dat de veiligheidsmarge uiterst gering is.

Voor de particuliere sector wordt in 1958 een overschot geraamd van f. 650 mln.; de rekening van het Rijk zal nog een klein tekort opleveren. Dit is een aanmerkelijk verschil met 1952, toen de Overheid (Rijk en lagere publiekrechtelijke lichamen) een liquiditeitsoverschot had van niet minder dan f. 1.240 mln., tegen een overschot van f. 480 mln. in de particuliere sector. Deze overschotten veroorzaakten een voordelig saldo op de betalingsbalans van f. 1.720 mln. De Regering vertrouwt dus thans uitsluitend op het aanhouden van de deflatoire tendenties in de particuliere sector. Wij hebben hierboven al gezien, dat deze deflatie gemakkelijk in haar tegendeel kan omslaan. Anderzijds moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid, dat de deflatoire impulsen worden versterkt. Hierdoor zou de werkloosheid zodanig kunnen toenemen dat het aanvaardbare maximum wordt overschreden. Is het waarschijnlijk dat dit zal gebeuren? Laten wij trachten deze vraag te beantwoorden.

De methoden die kunnen worden toegepast om de betalingsbalans te verbeteren hebben ten doel een rechtstreekse beperking van de bestedingen of een beperking van de middelen die voor besteding kunnen worden gebruikt. Tot laatstgenoemde maatregelen behoren: verhoging van winst- en vermogensbelasting, kredietbeperking, afroming der kapitaalmarkt enz. De directe bestedingsbeperkende maatregelen hebben betrekking op:

1. de overheidsbestedingen;
2. sommige particuliere investeringen (bouwvergunningen);
3. de particuliere consumptie:
  - a. door loonstabilisatie;
  - b. door verhoging der indirecte belastingen op eerste levensbehoeften, afschaffing subsidies op levensmiddelen enz.

De doelstellingen van deze maatregelen kunnen aldus worden geformuleerd:

- a. op korte termijn: vermindering van de binnenlandse bestedingen, waardoor de import daalt en van de binnenlandse produktie een groter deel kan worden uitgevoerd;
- b. op langere termijn: kostprijsverlaging door verhoogde produktiviteit.

Het vergrote aanbodoverschot op de binnenlandse markt heeft tot gevolg dat de concurrentie groter wordt. Deze wordt nog versterkt doordat in meerdere sectoren onvrijwillige voorraadvooring optreedt. Deze voorraden zullen gedeeltelijk worden geliquideerd door produktievermindering, gedeeltelijk door prijsonderbieding op de binnen- en buitenlandse markt. De winstdaling en de toenemende werkloosheid, welke hiervan het gevolg zijn,

²⁾ Ook Drs. J. C. Brézet is tamelijk pessimistisch wat betreft de mogelijkheid dat de besparingen snel zullen toenemen (zie „E.-S.B.” van 18 december 1957).

leiden een proces in dat via een verhoging van de prestatienormen, rationalisering van de arbeidsmethoden en loondifferentiatie, resulteert in een verhoging van de arbeidsproduktiviteit, waardoor prijsverlaging bij normale winstmarges mogelijk wordt. Hierdoor kan de loonquote van het nationale produkt, die door de genomen maatregelen aanvankelijk was aangetast, zich weer herstellen.

Hoe ver zal de prijsdaling zich voortzetten? Het is duidelijk, wanneer wij een exportindustrie als voorbeeld nemen die zowel in het binnenland als in het buitenland kan leveren, dat de prijsdaling niet verder kan gaan dan tot het punt, waar deze onderneming met voordeel naar het buitenland kan uitvoeren. Op dat moment eindigt voor deze onderneming het aanpassingsproces en begint de expansie. Hoe geringer het ongunstig kostprijsverschil met het buitenland is bij de aanvang van het deflatieproces, des te sneller voor vele exportindustrieën het break-even punt wordt bereikt en des te geringer de werkloosheidsstijging zal zijn, waarbij natuurlijk in het oog moet worden gehouden, dat de omschakeling tijd vordert en, hoe de prijsverhoudingen ook zijn, slechts geleidelijk zal kunnen geschieden.

Er zijn twee punten van belang:

- a. de uitgangspositie. Voorwaarde voor het welslagen der operatie is een niet te ongunstige kostprijsverhouding tot het buitenland. Is het kostprijsverschil te groot, dan treedt een sterke stijging der werkloosheid op, waardoor een baaisementaaliteit ontstaat, die de investeringen nog verder doet dalen, en daarmee de werkgelegenheid. In dit geval zal alleen een devaluatie uitkomst kunnen bieden. Nederland verkeert zeker niet in deze positie. Integendeel, de snelle stijging van de industriële export in de tweede helft van dit jaar bewijst o.i. dat de concurrentieverhouding van onze industrie t.o.v. het buitenland nog zeer gunstig is.
- b. Op ietwat langere termijn gezien, moet er voor worden gezorgd, dat de produktiviteit hier te lande sterker stijgt dan in het buitend³⁾. Tot op zekere hoogte bewerken de getroffen maatregelen dit automatisch, daar bij onvoldoende prijsdaling de export wordt belemmerd en de concurrentie dus wordt vergroot. Toch liggen hier moeilijkheden, daar Nederland niet het enige land is, dat bestedingsbeperking doorvoert. De situatie is thans voor ons land ongetwijfeld veel ongunstiger dan in 1952, toen de economische expansie in het buitenland veel groter was. Ofschoon overschakeling van onze export op expansieve landen (West-Duitsland) wellicht in beperkte mate mogelijk zal zijn, ligt hier toch het gevaar, dat de internationale handel steeds meer wordt ingekrompen. De Verenigde Staten hebben hierin ongetwijfeld een sleutelpositie en het is dan ook te hopen dat de daar opgetreden recessie van beperkte omvang zal blijven.

De vraag, of te verwachten is dat de baisse-tendenties in de particuliere sector zullen worden versterkt, menen wij dus ontkennend te moeten beantwoorden, althans op korte termijn. Op langere termijn is dit echter niet uitgesloten, in verband met onze afhankelijkheid van de wereldconjunctuur.

³⁾ Het alternatief is dat de lonen langzamer toenemen.

Schrijver beziet eerst in hoeverre het door hem, in een in 1954 in dit blad opgenomen artikel, berekende niveau van de gemiddelde kooprijzen van los land per groep van landbouwgebieden overeenkomt met dat, waarop deze prijzen volgens de „Statistiek der kooprijzen van boerderijen en los bouw- en grasland” over 1956/57 lagen. Vervolgens beziet hij de gevolgen van de A.M.v.B. van 2 december 1957, waarbij nieuwe normen ter bepaling van de kooprijzen van landbouwgronden zijn vastgesteld. Door het aangeven van drie kwaliteitsklassen per grondsoort wordt de spreiding van de pachtwaarde bij taxaties bevorderd. Tevens is bepaald dat de pachtnormen gelden bij gemiddelde externe produktie-omstandigheden. Het effect van de A.M.v.B. op de kooprijzen van los land zal eerder verlagend dan verhogend zijn. De pachtnormen van woningen en bedrijfsgebouwen van boerderijen hebben in vergelijking met de oude normen een aanzienlijke verhoging ondergaan.

Nieuwe koop- en pachtprijzenormen

Toen per 21 december 1953 de Wet op de Vervreemding van Landbouwgronden in werking trad, werden gelijktijdig op grond van art. 6, 2e lid van de wet, bij A. M. v. B. algemene regelen gesteld t.a.v. de hoogst toelaatbare tegenprestatie bij overdracht van landbouwgronden. Het uitgangspunt voor de bepaling van de kooprijzen van het land was hierbij de netto-pachtwaarde. Het pachtniveau werd voorts aangegeven door zgn. pachtnormen, waarop de Grondkamers hun pachtnormen moesten baseren.

Door de pachtnormen en het kapitalisatiepercentage, dat voor bouw- en grasland gemiddeld 3 pCt. en voor tuinland gemiddeld 5 pCt. bedroeg, waren dus vrij vaste richtlijnen voor de toelaatbare kooprijzen van het land gegeven. Wat de gebouwen en woningen van boerderijen

betreft, ook hiervoor werden pachtnormen vastgesteld, alsmede vermenigvuldigingsfactoren om uit de eerste de kooprijzen van de opstallen af te leiden.

Kort na het verschijnen van genoemde A. M. v. B. heb ik in dit blad een berekening gemaakt van het niveau, waarop de gemiddelde kooprijzen van los land per groep van landbouwgebieden bij benadering zouden kunnen komen te liggen¹⁾. In onderstaande tabel is deze berekening nog eens herhaald, waarbij tevens de gemiddelde kooprijzen van het losse land over 1956/57 volgens de „Statistiek der kooprijzen van boerderijen en los bouw- en grasland” zijn vermeld.

¹⁾ „Het nieuwe niveau van de kooprijzen van landbouwgronden” in „E.-S.B.” van 13 januari 1954.

(vervolg van blz. 47)

Samenvatting en conclusies.

Wij zijn begonnen met vast te stellen, dat er een nauw verband bestaat tussen de economische ontwikkeling en die van de kapitaalmarkt. De bestedingsbepaling leidt tot een hergroepering van de produktiefactoren, die zich slechts geleidelijk zal voltrekken waardoor de werkloosheid zal toenemen en de produktiviteitsstijging aanvankelijk zal worden geremd. De toenemende concurrentie zal echter na enige tijd leiden tot een lager kostprijsniveau, waardoor de concurrentieverhouding t.o.v. het buitenland zal verbeteren en de prijsdaling in het binnenland wordt gestopt. De vrij krachtige stijging van onze industriële export in het derde kwartaal van dit jaar vormt een aanwijzing dat de huidige concurrentiepositie van onze industrie niet ongunstig is. Ook de verbetering van de ruilvoet achten wij een gunstig teken. Het lijkt derhalve waarschijnlijk, dat de omschikking van binnenlandse afzet op export zonder grote moeilijkheden zal verlopen en dus ook zonder dat de werkloosheid aanzienlijk zal toenemen.⁴⁾ Voor een versterking der baisse-tendenties bij de ondernemers behoeft derhalve o.i. niet te worden gevreesd, althans niet op korte termijn. Eerder lijkt ons een ander gevaar

reëel, nl. een herleving van de inflatie, in het geval dat de investeringsactiviteit zou worden gestimuleerd alvorens de besparingen voldoende zijn toegenomen. Aanleiding hiertoe zou een of andere crisis kunnen zijn, of de verwachting van prijsstijging.

De kapitaalmarkt vertoont thans, onder invloed van de gunstige betalingsbalans, enige ontspanning. Dat de vaste-rentedragende fondsen hiervan het meest profiteren, is begrijpelijk. De ondernemingen staan immers voor een moeilijke aanpassingsperiode, die in vele gevallen de winstmarge zal doen dalen. Na enige tijd zal wel blijken, welke ondernemingen de proef goed hebben doorstaan, hetgeen aanleiding zal kunnen geven tot koersherstel en tot nieuwe investeringen, tenzij het buitenland roet in het eten gooit. Wij verwachten dus geen aanzienlijke daling van de rentestand op de kapitaalmarkt:

1. omdat het kapitaal schaars zal blijven in verhouding tot de reële behoefte;
2. in verband met de onzekere toestand, die de voorkeur zal doen geven aan kortlopende beleggingen;
3. als gevolg van de noodzakelijke consolidatie van de hoog opgelopen vlottende schuld van de gemeenten.

³⁾s-Gravenhage,

TH. J. A. SMULDERS.

⁴⁾ Ofschoon wellicht incidentele maatregelen (bijv. m.b.t. de bouwbedrijvigheid) noodzakelijk zullen blijken.

TABEL 1.

Gemiddelde kooprijzen van los bouw- en grasland in guldens per ha op basis van de pachtnormen van 21 december 1953

	Zee- klei- gebied	Rivier- klei- gebied	Weide- streken	Zand- gron- den	Veen- kolo- niën
1. Pachtpeil	135	110	115	75	100
2. Grond- en polderlasten	33	16	30	10	16
3. Netto pachtwaarde (1—2)	102	94	85	65	84
4. Gekapitaliseerde netto- pachtwaarde à 3 pCt.	3.397	3.110	2.830	2.164	2.797
5. Kooprijspeil (afgerond) ..	3.400	3.100	2.800	2.200	2.800
6. Kooprijzen los land vol- gens Statistiek 1956/57 ...	3.420 a)	3.085 b)	2.830 c)	2.230 a)	2.590 a)

a) Los bouwland. b) Gemiddelde los bouw- en grasland. c) Los grasland.

Bij vergelijking van het indertijd berekende gemiddelde niveau (5) met de gegevens van de statistiek (6) blijkt, dat het eerste ook vrijwel werd bereikt. Alleen voor de Veenkoloniën bleek dit niet het geval te zijn. Ten dele is dit het gevolg van het feit, dat het bedrag van de grond- en polderlasten te laag is geraamd; dit had nl. f. 20 per ha moeten bedragen.

Het berekende gemiddelde peil werd echter niet terstond bereikt. Er bleken met uitzondering van de Veenkoloniën, enkele jaren van „aanpassing” nodig te zijn, zoals uit de navolgende gegevens kan worden afgeleid.

TABEL 2.

Kooprijzen van los bouw- en grasland in guldens per ha

	1954	1955	1955/56	1956/57
Zeeleigebied	3.050	3.280	3.330	3.420
Rivierleigebied	2.750	2.890	3.065	3.085
Weidestrekten	2.300	2.400	2.580	2.830
Zandgronden	2.020	2.110	1.980	2.230
Veenkoloniën	2.550	2.740	2.690	2.590

Bij A. M. v. B. van 2 december 1957 zijn thans nieuwe normen vastgesteld ter bepaling van de kooprijzen van landbouwgronden. Het systeem is in beginsel niet veranderd; het uitgangspunt voor de bepaling van de kooprijzen van land is, gelijk de wet ook voorschrijft, de netto-pachtwaarde. Wel zijn de pachtnormen, zowel voor het land als voor de woning en de gebouwen van boerderijen, gewijzigd. Wat de eerste betreft, is er naar gestreefd, door het aangeven van een drietal kwaliteitsklassen per grondsoort, de spreiding van de pachtwaarde bij de taxaties te bevorderen. Nieuw is ook, dat de pachtnormen van het land gelden bij *gemiddelde externe produktie-omstandigheden*, waaronder in het kort worden verstaan de ontwatering, de ontsluiting, de vorm en grootte en de verkavelingstoestand van de percelen. Voor deze externe produktie-omstandigheden dient thans, wanneer zij boven of beneden het gemiddelde liggen, een toeslag op of een aftrek van de geschatte pachtwaarde te worden gegeven. De A. M. v. B. geeft hiervoor maxima aan. Ook hierdoor wordt de pachtrijsspreiding bevorderd. Bovendien betekent de toeslag een stimulans bij verbetering van de cultuurtechnische toestand van het land.

Daar nu het stelsel van toeslag of aftrek zowel verhogend als verlagend op de pachtprizen kan inwerken en voorts de normen van het land als zodanig, met uitzondering van de goede klei- en zavelgronden, gemiddeld genomen slechts weinig zijn gewijzigd, zal vermoedelijk het gemiddelde pachtpeil van het land niet belangrijk stijgen.

Daar echter het gemiddelde kapitalisatiepercentage van los bouw- en grasland van 3 op 3,25 pCt is gebracht, zal het effect van de nieuwe A. M. v. B. op de kooprijzen van los land eerder verlagend dan verhogend zijn. Immers,

‘bij een onveranderd gedachte netto-pachtwaarde betekent de genoemde stijging van het kapitalisatiepercentage reeds een daling van de kooprijzen met rond 8 pCt.

In tabel 3 is nu een berekening gegeven van de *gemiddelde* kooprijzen van los bouw- en grasland zoals deze zich op basis van de nieuwe normen zullen kunnen ontwikkelen.

TABEL 3.

Gemiddelde kooprijzen in guldens per ha van los bouw- en grasland op basis van de nieuwe pachtnormen

	Zee- klei- gebied	Rivier- klei- gebied	Weide- streken	Zand- gron- den	Veen- kolo- niën
1. Pachtpeil per ha	155	110	110	70	90
2. Grond- en polderlasten	40	19	33	11	20
3. Netto-pachtwaarde (1—2) ..	115	91	77	59	70
4. Gekapitaliseerde netto- pachtwaarde à 3,25 pCt. ...	3.542	2.802	2.372	1.817	2.156
5. Kooprijspeil (afgerond) ..	3.500	2.800	2.400	1.800	2.200

Vergelijkt men de in tabel 3 berekende kooprijzen met die van tabel 1, zowel wat de berekende als de statistische cijfers betreft, dan blijken, met uitzondering van het zeeleigebied, de bedragen lager te liggen en wel in de orde van grootte van f. 300 à f. 400 per ha.

De pachtnormen van *woningen en bedrijfsgebouwen* van boerderijen hebben in vergelijking met de oude normen een aanzienlijke verhoging ondergaan. De gemiddelde pachtnormen van de bedrijfsgebouwen liggen thans, afhankelijk van de bedrijfsgrootte, voor de veeteelt- en gemengde bedrijven tussen f. 65 en f. 100 per ha, voor de akkerbouwbedrijven tussen f. 65 en f. 85. Bij de oude regeling lag de gemiddelde pachtnorm van de bedrijfsgebouwen tussen f. 30 en f. 40 per ha. De gemiddelde pachtnorm van de woning varieert thans, al naar de omvang van de woning, van f. 430 tot f. 705 per jaar, voorheen van f. 225 tot f. 450 per jaar.

Wat de gebouwen betreft, is de verhoging het gevolg van de beslissing van de Regering om in de garantieprizen de eigenaarslasten van de gebouwen te vergoeden op basis van de algemene vervangingswaarde.

Terwijl bij de oude normen van een rentevergoeding voor het in de woning en bedrijfsgebouwen geïnvesteerde kapitaal eigenlijk geen sprake was²⁾, is zulks thans wel het geval. Wanneer men nl. de in de A. M. v. B. aangegeven berekeningsmethode eens toepast op een boerderij van 30 ha met gebouwen van gemiddelde leeftijd, gelegen in het Zeeleigebied, dan verkrijgt men het volgende resultaat:

1. Woning f. 660 per jaar × factor 14 = ...	f. 9.240
2. Gebouwen pacht f. 75 per ha, in totaal 30 × f. 75 = f. 2.250. Kooprijf f. 2.250 × factor 10 = ...	22.250
Kooprijf woning en gebouwen totaal	f. 31.490
Idem per ha (f. 31.490 : 30)	1.050

Wanneer men de vervangingswaarde van de woning en de bedrijfsgebouwen op f. 2.800 per ha stelt, dan zal dus, bij gebouwen van gemiddelde levensduur, de waarde op basis van de (specifieke) vervangingswaarde hiervan de helft bedragen, nl. f. 1.400 per ha.

De pacht voor de woning en bedrijfsgebouwen bedraagt in totaal, zoals hierboven is vermeld, f. 660 + f. 2.250 = f. 2.910 of f. 97 per ha. Het bedrag aan onderhoud, assurantie en afschrijving kan op ongeveer f. 60 per ha worden gesteld, zodat dan de rente van het gebouwenkapitaal f. 97 — f. 60 = f. 37 bedraagt. Het rentepercentage van het gebouwenkapitaal, inclusief de woning, is dan gemiddeld f. 37 : 14 = 2,6 pCt.

²⁾ Vgl. mijn hierboven geciteerd artikel in „E.-S.B.”.

In aansluiting aan het door Prof. Dr. P. Kuin uitgebrachte preadvies over „Waarde vaste bedrijfspensioenen” neemt schrijver in dit artikel de overheidspensioenen onder de loep. Met betrekking tot deze pensioenen bespreekt hij o.a. het toeslagstelsel; tevens gaat hij de invloed na van de A.O.W. en de met de invoering daarvan gepaard gegane korting op de pensioenen. Schrijver is van mening, dat bij een eenvoudiger opzet dan de tegenwoordige regeling een niet onaanzienlijke bestedingsbeperking op het terrein der pensioenadministratie zou kunnen worden verkregen. Zo zou z.i. een gemakkelijk afleesbare tabellarische afstemming, bijv. van de pensioenen op de bezoldigingsschalen, tot grote vereenvoudiging kunnen leiden. Aangaande de aanpassing aan de schommelingen van de koopkracht van de gulden en de gevolgen daarvan voor het burgerlijk pensioenfonds zou de Regering deskundige actuarissen en economen kunnen inschakelen.

Fluctuerende pensioenen

Inleiding.

Ter gelegenheid van de Accountantsdag 1956, welke 29 september van dat jaar werd gehouden, is door Prof. Dr. P. Kuin, onder de titel „Waarde vaste bedrijfspensioenen” een preadvies uitgebracht, waarin de pensioenen in de particuliere sector als object van onderzoek zijn gekozen.

Prof. Kuin laat er in zijn geschrift geen twijfel over bestaan dat de zekerheid van het pensioen, uit hoofde van de waardeveranderingen van het geld, een luchtspiegeling is en toont aan, dat de gepensioneerden met hun vaste geldinkomens, in de eerste helft dezer eeuw, nolens volens, mede hebben gedaan aan een reusachtig gokspel, waarin als in iedere loterij, de kwade kansen veel talrijker zijn geweest dan de goede; ook voor de tweede helft der twintigste eeuw ziet het er volgens Prof. Kuin naar uit, dat het gokspel der vaste geldinkomens veel meer kansen op verlies dan op winst zal opleveren. In dit verband worden door hem een zestal mogelijkheden besproken welke ertoe kunnen leiden de gepensioneerden tegen die verlieskansen te beschermen, als eerste waarvan wordt genoemd duurtetoelagen op pensioenen, welk systeem als onbevredigend wordt beschouwd en door hem niet

kan worden gezien als een algemeen toe te passen stelsel.

Daar intussen voor de overheidspensioenen, die in het preadvies buiten beschouwing zijn gelaten, het toeslagstelsel in samenhang met de Algemene Ouderdomswet (A.O.W.) als wettelijke regeling is aanvaard, komt het mij, in aansluiting aan het betoog van Prof. Kuin, niet ondienstig voor, dit stelsel, met betrekking tot de evengenoemde pensioenen, onder de loep te nemen en daarbij tevens de invloed na te gaan van de A.O.W. en de met de invoering daarvan gepaard gegane korting op de overheidspensioenen.

Voor een en ander bestaat m.i. te gereder aanleiding omdat bij de particuliere pensioenfondsden veelal de neiging bestaat hun regelingen aan die van het Rijk aan te passen, zodat kennisneming van de resultaten der ambtelijke regelingen mede voor de particuliere sector van belang kan zijn.

Geschreven regels van het ambtelijke gokspel.

De in dit artikel te bespreken pensioenen der burgerlijke ambtenaren worden, wat hun nominale waarden betreft, beheerst door de bepalingen van de Pensioenwet

(*vervolg van blz. 49*)

Maar aangezien men geen woning en gebouwen zonder land koopt, moet men feitelijk de rentevergoeding voor de gehele boerderij bezien, dus voor land en gebouwen tezamen. Doet men dit, dan komt er voor het land nog f. 3.500 per ha bij, zodat de totale verkoopprijs per ha dan f. 1.050 + f. 3.500 = f. 4.550 zou worden. Hetgeen er nu aan rente van grond- en gebouwenkapitaal (netto-pachtwaarde) overblijft, kan als volgt worden berekend:

Pacht onbehuisd land per ha	f. 155
Pacht van de woning per jaar f. 660, per ha (f. 660 : 30)	„ 22
Pacht van de gebouwen per ha	„ 75
Totaal per ha	f. 252 (1)

Eigenaarlasten per ha:

onderhoud, assurantie woning en gebouwen	f. 34
afschrijving woning en gebouwen	„ 28
grond- en polderlasten	„ 40
	„ 102 (2)

Netto-pachtwaarde (1—2) f. 150

Bij een verkoopprijs van f. 4.550 per ha verkrijgt men dus een netto-pachtwaarde van f. 150 per ha, d.i. 3,3 pCt. Dit is, gelet op de algemene rentestand, niet hoog te noemen. Maar gelet op de thans minder gunstige bedrijfsomstandigheden in de landbouw is een rentepercentage van ruim 3 pCt. zeker niet ongunstig, als het gerealiseerd kan worden. Want zoals uit de bovenstaande becijfering tevens blijkt, zou de pachtprijs van een boerderij met redelijk goed land en met gebouwen van gemiddelde leeftijd in het Zeekleigebied f. 252 per ha bedragen. Volgens de Pachtstatistiek bedroeg de gemiddelde pacht van boerderijen in dit gebied f. 176 per ha; zodat de pachtstijging hier dan f. 76 per ha zou bedragen of rond 40 pCt. Het valt niet te ontkennen, dat dit een aanzienlijke stijging is, nodig weliswaar om tot een betere honorering van het gebouwenkapitaal te geraken, maar die toch uiteindelijk uit de bedrijfsuitkomsten moet worden betaald.

's-Gravenhage.

Ir. S. H. DE JONG.

1922, welke wet een pensioenregeling kent, welke is gebaseerd op het salaris-dienstjaren-stelsel (final-pay-system), met behulp van doorsneepremiën.

Het burgerlijk pensioen kan worden onderscheiden in:

- a. ouderdomspensioen (op 65-jarige leeftijd);
- b. vervroegd ouderdomspensioen (op 55-jarige leeftijd);
- c. invaliditeitspensioen;
- d. verhoogd invaliditeitspensioen en
- e. weduwen- en wezenpensioen.

Daar een behandeling van al deze categorieën in een kort bestek niet mogelijk is, blijft dit artikel beperkt tot een bespreking van het onder a genoemde, d.i. het eigen pensioen ten aanzien waarvan geldt, dat voor elk jaar in aanmerking komende dienst 1,75 pCt. van de middelsom der pensioensgrondslagen (wedden) met een maximum van 70 pCt. wordt toegekend, met dien verstande, dat het pensioen een bepaald bedrag niet te boven gaat. (Van 1922 tot 1947 f. 4.000, van 1947 tot 1954 f. 4.800 — van 1954 tot 1957 naar een degressieve schaal — en m.i.v. 1 januari 1957 70 pCt. van f. 20.000 = f. 14.000).

Als middelsom geldt het jaarlijkse gemiddelde van het totaal van de grondslagen der laatste aan het ontslag voorafgegane drie of tien jaren, of van de gehele diensttijd. Daar de voordeligste uitkomst voor de ambtenaar wordt gekozen, betekent dit, dat in perioden van loonsverlagingen de pensioenen meer geleidelijk dalen dan de lonen, terwijl in tijden van loonsverhogingen de pensioenen achterop raken. (Hieruit valt te verklaren, dat als reactie op de loonsverlagingen voor en tijdens de crisisjaren, ten detrimente van het pensioenfonds, een „vlucht in de pensioenen” (via afkeuringen) plaats vond, van welke kwaal men tegenwoordig weinig meer verneemt).

Ongeschreven regels van het gokspel.

De koopkracht van het ambtelijke pensioen wordt in laatste instantie niet bepaald door de pensioenregeling, maar beheerst door de door Prof. Kuin belichte factor welke buiten de geschreven regeling valt, n.l. de waardeveranderingen van het geld, van het verloop waarvan hoofdzakelijk afhangt hoe de „loterij” voor de gepensioneerde op een gegeven moment uitvalt.

Verband tussen lonen en pensioenen.

Bij het salaris-dienstjaren-stelsel, zoals hiervoor omschreven, bestaat uiteraard een nauwe relatie tussen de hoogte der lonen en het peil der pensioenen, weshalve, alvorens de wisselvalligheden der pensioenen na te gaan, eerst aandacht is besteed aan het verloop der lonen, mede omdat, zoals hierna zal blijken, het toelagstelsel op het loonverloop is gebaseerd.

Ter beoordeling van dit verloop, dat zich niet uniform heeft voltrokken, zijn drie figuren welke representatief voor vrij grote groepen van ambtenaren kunnen worden geacht, in het onderzoek betrokken, n.l. een vakman, een adjunct-commies en een hoofdcommies in 's-Rijks dienst, in een eerste klasse gemeente, van wie het maximale nominale loon, waarvan hun pensioenen zijn afgeleid, gedurende de periode 1922-1957 is nagegaan.

Het resultaat van dat onderzoek is, voor zover het loonverloop betreft, vermeld in rubriek I van de tabel, waarin de maximale nominale lonen welke tot berekening van de maximale nominale pensioenen hebben gestrekt, voor de diverse jaren zijn aangegeven; de hierop betrekking hebbende per 1 januari van de onderscheidene jaren ingegane pensioenen, berekend op de wijze als hiervoor aangegeven

— respectievelijk naar drie en tien jaren, waarbij telkens de voordeligste uitkomst is gekozen — zijn vermeld in rubriek II van de tabel.

Toeslagen op de ambtenarenpensioenen.

Nadat in 1946 en 1947 een uitkering ineens en in latere jaren, krachtens diverse wetten, welke hier buiten beschouwing kunnen blijven, meer regelmatige toeslagen op de ambtelijke pensioenen, ten laste van 's-Rijks Kas zijn verleend, aan welke voorzieningen het beginsel ten grondslag lag, dat een gedeelte van de spanning welke door de gestegen kosten van levensonderhoud was ontstaan, voor rekening van de gepensioneerden diende te blijven, kwam ingaande 1 januari 1957 een algemene toelageregeling tot stand waarbij dat beginsel uit opportuinitieverwegingen werd verlaten.

Deze gewijzigde zienswijze hield n.l. verband met het feit, dat de invoering van de A.O.W. afhankelijk was gesteld van de gelijktijdige toepassing van een korting op de ambtelijke pensioenen, welke maatregel bezwaarlijk kon worden doorgevoerd op de reeds ingegane pensioenen, wanneer de daarop verleende toeslagen niet zouden worden verhoogd of vervangen door een regeling welke de hiervoor bedoelde spanning zou opheffen.

De betreffende regeling is tot stand gekomen bij de wet van 20 december 1956 S. 617 (Algemene toelageregeling voor gepensioneerden 1956), waarvan het doel was de pensioenen, in verband met de beperking bij gelijktijdige aanspraak op een a.o.wet-pensioen, verder aan te passen aan het geldend bezoldigingspeil¹⁾. Omtrent deze regeling moge het volgende worden opgemerkt.

Ondanks het feit dat men van regeringswege had gesteld, dat de laatste nivellerende salarisregelingen in het voorjaar 1955 ongedaan waren gemaakt, welke stelling merkwaardigerwijs nog in 1957 van parlementaire zijde werd beaamd²⁾ zag men zich bij deze aanpassing geconfronteerd met een nivellering welke, die stelling logenstraffend, tot een zeer gecompliceerde methode van optrekking heeft geleid.

Bij de voorbereiding daarvan is men uitgegaan van het loonverloop³⁾ van een elftal niet nader genoemde rangen, waarvan enerzijds kon worden aangenomen dat zij door andere dan conjuncturele factoren zo weinig mogelijk waren beïnvloed en die anderzijds als representatief konden worden aangemerkt. Voor elk van deze rangen is nagegaan, welk loon gedurende een bepaald tijdvak heeft gegolden en met welk percentage het gemiddelde dier lonen verhoogd zou moeten worden om op het gemiddelde loonpeil van die rangen in 1956 te komen. Wat het burgerlijk personeel betreft zijn hierbij de maxima van de betrokken schalen van het rijkspersoneel genomen in een eerste klas gemeente voor gehuwden.

Uit het „gewogen gemiddelde” van evenbedoelde „achterstandspercentages” zijn „optrekkingspercentages” bepaald met behulp van (nogmaals) gemiddelden van achterstandspercentages (grondgetallen), welke gemiddelden zijn bepaald over evenveel jaren — met een maximum van tien — als benodigd waren voor de vaststelling

¹⁾ Minder juist, omdat „bezoldigingspeil” meer factoren omvat dan „loonpeil” waarop de algemene toelag is gebaseerd.

²⁾ De heer Blom in zijn betoog in de 33ste vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal; zitting 1956/1957, blz. 2227 der handelingen, beneden (links) en boven (rechts).

³⁾ De Memorie van Toelichting op het betreffende wetsontwerp spreekt van „salarisverloop” wat geen verschil maakt met het door mij gebezigde „loonverloop”.

van de middelsom der pensioensgrondslagen ter berekening van het pensioen. Het aldus uit het eerste gemiddelde afgeleide tweede gemiddelde is ten slotte als „optrekkingspercentage” genormaliseerd op de maand van ingang van het ontslag.

Ten einde deze zowel in opbouw als uitvoering nu niet bepaald eenvoudige en daarenboven op rekenkundige ⁴⁾ als andere gronden aanvechtbare methode op haar merites te kunnen beoordelen, heb ik t.a.v. de drie rangen hiervoor genoemd, de achterstandspercentages van de pensioenen t.o.v. 1 januari 1957 berekend en de verkregen uitkomsten vermeld in rubriek III van de tabel.

Ter vergelijking zijn in rubriek IV van de tabel de wettelijke „optrekkingspercentages” vermeld, waarmee de pensioenen ingaande 1 januari 1957 in de vorm van een „algemene toeslag”, ter vervanging van de tot dien verleende toeslagen, zijn verhoogd.

Beperking uitbetaling ambtenarenpensioenen.

Deze beperking welke is geregeld bij de wet van 20 december 1956 s. 616 komt in het algemeen hierop neer, dat voor ieder dienstjaar, waarnaar het ambtelijk pensioen is of geacht wordt te zijn berekend, 1/50 van het algemene ouderdomspensioen op het ambtenarenpensioen in mindering wordt gebracht, waarbij een limiet geldt van 40 dienstjaren. Voor gehuwden belooft deze korting, naar verhouding van het bedrag van het a.o. pensioen, per 1 januari 1957 maximaal 40/50 van f. 1.404 = f. 1.123,20

⁴⁾ Rekenkundig onjuist, omdat het produkt van twee gemiddelden niet hetzelfde is als het gemiddelde van een aantal produkten.

en voor ongehuwden maximaal 40/50 van f. 846 = f. 676,80.

Aangaande deze korting moge hier het volgende worden opgemerkt. Hoewel de ambtelijke pensioenvoorziening tot een deel van de arbeidsvoorwaarden behoort en de ambtenaar voor de door de Overheid in het pensioenfonds gestorte bijdragen evenzeer zijn prestatie heeft geleverd als voor het aan hem uitgekeerde loon en gedurende zijn actieve periode als iedereen naar vermogen heeft bijgedragen tot vergroting van het productie-apparaat, zodat aantasting van de honorering van de arbeidsvoorwaarden niet enkel in ambtelijke maar ook door velen in buiten-ambtelijke kringen, wier claim op het a.o.-pensioen ten volle wordt gehonoreerd, als een onrechtvaardigheid wordt aangevoeld, kan formeel tegen de ontegenzeggelijk ingenieuze conceptie van deze „voorziening” weinig worden ingebracht.

Immers, noch het ambtelijke noch het a.o. pensioen wordt „formeel” aangetast; deze pensioenen blijven, formeel gezien, volkomen intact, slechts de uitbetaling van het ambtelijk pensioen ondergaat een vermindering. Bovendien, zo luidt de redenering, gaat niemand er op achteruit, maar wordt iedere 65-jarige „er”, d.i. door invoering van het a.o. pensioen, ondanks de korting, „beter van”. Of men zodoende echter niet langs de achterdeur een soort van bedeling in huis haalt, die aan de voordeur als onwaardig en niet meer van deze tijd wordt afgewezen, en ook of door toepassing van de korting het vertrouwen in een aangegane arbeidsovereenkomst en daardoor het rechtsgevoel wordt geschokt is intussen een andere zaak.

TABEL.

Jaren	I			II			III			IV			V			VI		
	Maximale nominale jaarlonen a)			Maximale nominale eigen pensioenen per 1 januari van de aangegeven jaren			Percentages waarmee de in rubriek II vermelde pensioenen in de aangegeven jaren bij die van 1957 ten achter staan			Percentages waarmee de in rubriek II vermelde pensioenen krachtens de Alg. toeslagwet 1956 (S 617) per 1 januari 1957 zijn verhoogd c)			Maximaal nominaal eigen pensioen, plus de toeslag krachtens rubriek IV plus 1/5 van de uitkering A.O.wet op 1 januari 1957			Koopkracht van de pensioenen c.a. vermeld in rubriek V op 1 januari '57 gemeten naar de kosten van levensonderhoud (1935/1939 = 100)		
b)	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
1922/1924	1.800	3.000	5.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1925	1.752	2.600	4.400	1.260	2.100	3.500	97,86	63,57	62,49	116	106	106	3.003	4.607	7.491	1.052	1.613	2.622
1926	„	2.700	4.500	1.249	2.007	3.360	99,60	71,15	69,25	123	113	113	3.067	4.556	7.438	1.074	1.595	2.604
1927	„	„	„	1.238	1.937	3.244	101,37	77,34	75,31	127	117	117	3.092	4.485	7.321	1.083	1.570	2.563
1928	1.828	2.800	4.800	1.227	1.867	3.127	103,18	83,99	81,87	„	„	„	3.067	4.333	7.067	1.074	1.517	2.474
1929	„	„	„	1.244	1.914	3.220	100,40	79,47	76,61	123	113	113	3.056	4.358	7.140	1.070	1.526	2.499
1930	„	„	„	1.263	1.937	3.290	97,39	77,34	72,88	117	109	109	3.022	4.330	7.158	1.058	1.516	2.506
1931	„	„	„	1.280	1.960	3.360	94,77	75,26	69,25	114	106	106	3.021	4.319	7.203	„	1.512	2.522
1932	„	„	„	„	1.974	„	„	74,01	„	112	104	104	2.995	4.308	7.136	1.049	1.508	2.498
1933	„	„	„	„	1.960	„	„	75,26	„	„	„	„	„	4.280	„	„	1.498	„
1934	1.653	2.520	4.320	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
1935	„	„	„	1.252	1.913	3.257	99,12	79,56	74,61	121	111	111	3.048	4.318	7.154	1.067	1.512	2.504
1936	1.570	2.394	4.104	1.245	1.907	3.251	100,24	80,12	74,93	„	„	„	3.033	4.305	7.141	1.062	1.507	2.500
1937	„	„	„	1.232	1.886	3.223	102,35	82,13	76,45	123	113	113	3.029	4.299	7.146	1.061	1.505	2.502
1938	„	„	„	1.219	1.865	3.196	104,51	84,13	77,94	126	116	116	3.036	4.310	7.185	1.063	1.509	2.515
1939	„	„	„	1.202	1.836	3.147	107,40	87,09	80,71	128	118	118	3.022	4.284	7.142	1.058	1.500	2.500
1940	„	„	„	1.183	1.808	3.099	110,74	90,—	83,51	134	122	122	3.050	4.295	7.161	1.068	1.504	2.507
1941	1.605	2.447	4.194	1.165	1.779	3.050	113,99	93,09	86,46	137	125	125	3.043	4.284	7.144	1.066	1.500	2.501
1942	1.653	2.520	4.320	1.150	1.755	3.008	116,78	95,73	89,06	140	128	128	3.041	4.283	7.140	1.065	„	2.499
1943	„	„	„	1.137	1.735	2.974	119,26	97,98	91,22	142	130	130	3.033	4.272	7.122	1.062	1.496	2.493
1944	1.819	2.640	„	1.146	1.748	2.995	117,54	96,51	89,88	140	128	128	3.032	4.267	7.110	„	1.494	2.489
1945	1.806	2.754	4.720	1.196	1.792	3.024	108,45	91,69	88,06	131	121	121	3.044	4.242	6.965	1.066	1.485	2.438
1946	„	„	„	1.232	1.847	3.118	102,35	85,98	82,29	125	115	115	3.053	4.253	6.985	1.069	1.489	2.445
1947	2.127	3.177	5.330	1.267	1.902	3.211	96,77	80,60	77,11	116	108	108	3.018	4.238	6.960	1.057	1.484	2.436
1948	2.556	3.600	6.000	1.340	2.027	3.447	86,05	69,46	64,98	98	98	98	2.935	4.295	7.107	1.028	1.504	2.486
1949	„	„	„	1.515	2.224	3.745	64,55	54,50	51,86	80	80	80	3.008	4.285	7.022	1.053	1.500	2.458
1950	2.782	3.894	6.400	1.690	2.422	4.044	47,52	41,83	40,63	64	64	64	3.053	4.254	6.914	1.069	1.489	2.420
1951	2.992	4.187	6.773	1.843	2.589	4.294	35,27	32,68	32,44	51	51	51	3.064	4.191	6.765	1.073	1.467	2.368
1952	3.022	4.229	6.815	1.944	2.726	4.474	28,24	26,01	27,11	44	44	44	3.081	4.207	6.724	1.079	1.473	2.354
1953	3.109	4.312	7.157	2.053	2.873	4.665	21,43	19,56	21,91	36	36	36	3.074	4.189	6.626	1.076	1.467	2.320
1954	3.314	4.560	7.608	2.129	2.971	4.841	17,14	15,61	17,48	32	32	32	3.092	4.203	6.672	1.083	1.472	2.336
1955	3.651	5.030	8.330	2.204	3.057	5.036	13,11	12,36	12,93	28	28	28	3.103	4.194	6.728	1.087	1.468	2.355
1956	3.718	5.129	8.434	2.351	3.244	5.389	6,04	5,89	5,35	20	20	20	„	4.174	6.748	„	1.461	2.362
1957	„	„	„	2.493	3.435	5.687	„	„	„	13	13	13	3.099	4.163	6.708	1.085	1.458	2.348

a) In 1955 en 1956 inclusief 2 pCt. vakantietoelag.

b) a = vakman.
b = adjunct-commies.
c = hoofdcommies.

c) Deze toelagen nemen geleidelijk af en eindigen 1 november 1959.

Daar komt nog bij, dat bedoelde redenering voor de thans 65-jarigen moge gelden, maar of zij ook opgaat voor de „toekomstige gepensioneerden”, die naarmate de tijd voortschrijdt hun eigen bijdrage in het ouderdomsfonds voordeliger op rente zouden kunnen zetten en dusdoende hun eigen bezitsvorming zelf ter hand nemen, valt ten zeerste te betwijfelen. De looncompensatie verhoogt wel hun nominale, doch niet hun reële loon en geeft dus een geflateerd beeld van hetgeen wordt verdiend. Zij komt, via veel onnodige administratieve rompslomp, in wezen neer op het verlenen van een wel ietwat eenvoudiger te regelen overheidssubsidie aan het ouderdomsfonds, zonder welke subsidie de a.o.w. bezwaarlijk had kunnen worden ingevoerd.

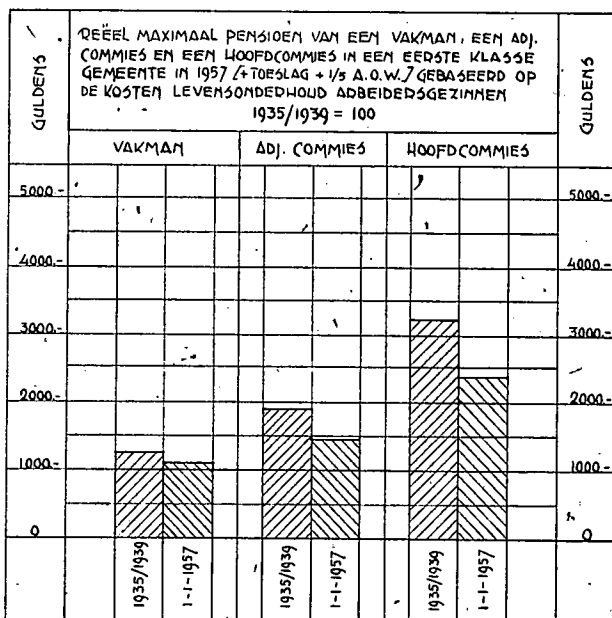
Totaal der pensioenen minus korting.

De vraag, hoe de drie gepensioneerden uiteindelijk bij het complex van maatregelen „nominaal” varen, vindt beantwoording in rubriek V van de tabel, waarin de grootte van hun pensioen, verhoogd met de algemene toeslagen en met het a.o.-pensioen en verlaagd met het 40/50 gedeelte van het bedrag van het a.o.-pensioen — in de tabel vereenvoudigd voorgesteld, wat voor de betrokkenen op hetzelfde neerkomt — naar de toestand per 1 januari 1957 s vermeld.

Koopkracht van de ambtelijke pensioenen.

Ter beantwoording van de vraag, welke koopkracht de gepensioneerde met zijn inkomen kan uitoefenen, zijn met behulp van de bekende indexcijfers van de kosten van levensonderhoud van arbeidersgezinnen op basis 1935/1939

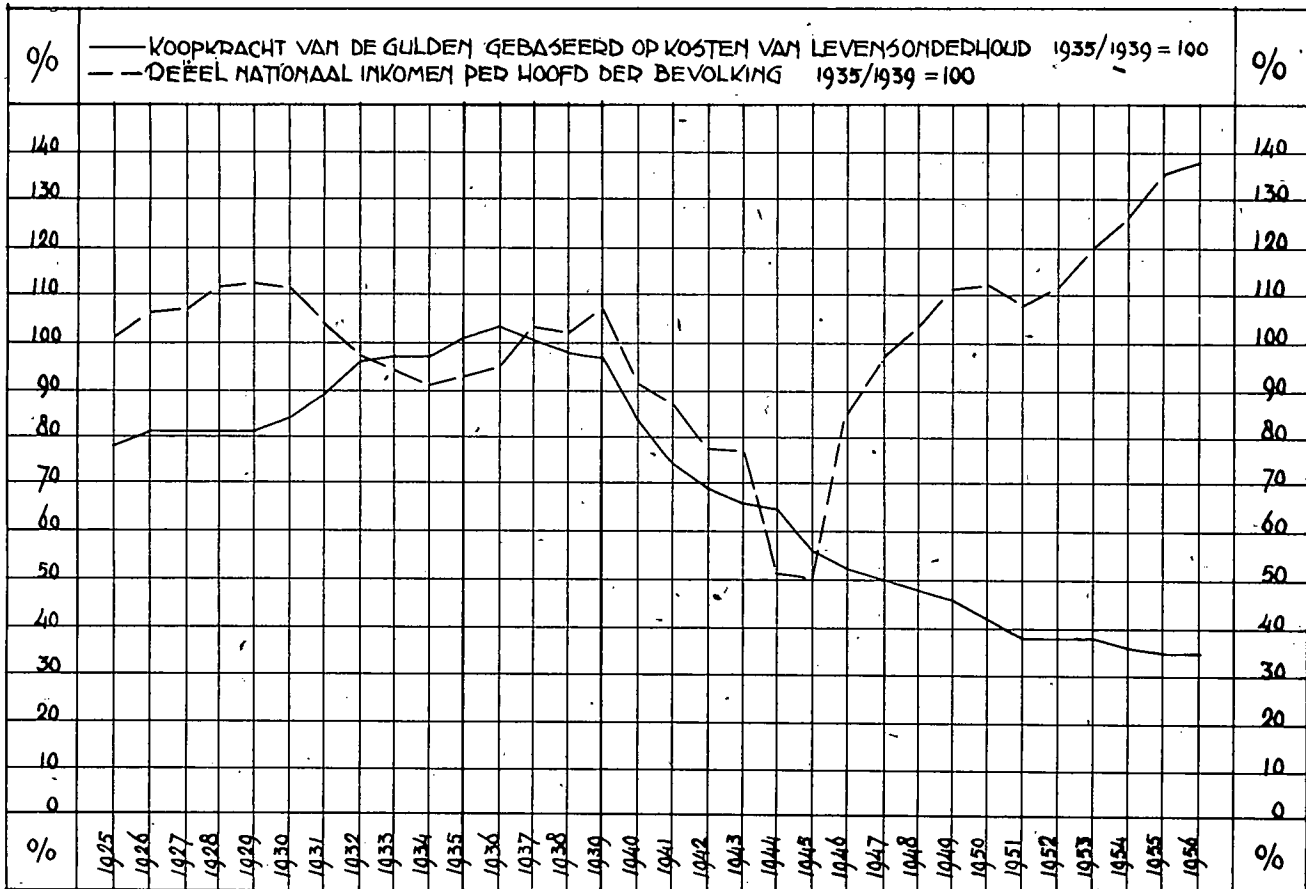
GRAFIEK A

oktober 1957 B. Bolmeijer

= 100, de „pensioeninkomens”, in casu de basispensioenen verhoogd met de algemene toeslag en het 1/5 deel van het a.o. pensioen, op hun reële waarden herleid. Deze gegevens zijn vermeld in rubriek VI van de tabel. Ter completering zijn ten slotte de grafieken A en B opgenomen, welke m.i. hier geen bespreking behoeven.

GRAFIEK B

oktober 1957 B. Bolmeijer

Conclusies.

Het vorenstaande leidt tot de volgende conclusies:

1. Ten gevolge van de hiervoor gesignaleerde nivellering der lonen, welke doorwerkt in de pensioenen, zijn de percentages waarmee de pensioenen in de diverse jaren t.o.v. die in 1957 ten achter staan, blijkens rubriek III van de tabel het hoogst voor de vakman wiens loon relatief het meest is gestegen, daarna komt de adjunct-commies en vervolgens de hoofdcommies.

Uit rubriek IV, welke de wettelijke algemene toeslagpercentages vermeldt, blijkt bij vergelijking met de cijfers uit rubriek III duidelijk de denivellerende tendens welke de regeling kenmerkt. De adjunct-commies en de hoofdcommies profiteren verhoudingsgewijs meer van de uniforme optrekking uit gemiddelden dan de vakman voor wie de percentages van de algemene toeslag ook zonder de extra verhoging van hun toeslag voor de jaren tot 1947, welke in de betreffende reeks tot uitdrukking komt, de achterstand veel dichter benaderen dan voor de adjunct-commies en de hoofdcommies het geval is.

2. Blijkens rubriek V, waarin de totale pensioeninkomens (basispensioen + algemene toeslag + 1/5 A.O.W.) zijn vermeld, tonen de inkomens van de vakman in de diverse jaren onderling relatief geringer verschillen aan dan die van de adjunct-commies en de hoofdcommies, hetgeen mede valt te verklaren uit de zo juist genoemde benaderingsverschillen. Vergelijkt men de pensioeninkomens in de diverse jaren, dan blijkt dat zeer velen daarvan de corresponderende lonen te boven gaan, zodat de hiervoor omschreven beperking van de uitbetaling der pensioenen, welke onevenredig zwaar op de lagere pensioenen rust en waarvan de bedoeling is het pensioeninkomen niet te laten uitgaan boven het laatst genoten loon, voor deze gevallen geen effect sorteert.

3. Uit grafiek A blijkt dat de reële pensioeninkomens in 1957 belangrijk bij de pensioenen in 1935/1939 ten achter staan. Met 1935/1939 = 100 als basis beliep de koopkracht van een maximum pensioen van een vakman, een adjunct-commies en een hoofdcommies in 1935/1939 resp. f. 1.230, f. 1.881 en f. 3.215.

Naar dit „Colijnse” peil gemeten derven de gepensioneerden, berekend naar de kosten van levensonderhoud van arbeidersgezinnen, in gulden van 1935/1939 = 100, na toekenning per 1 januari 1957 van de algemene toeslag en door het behoud van het 1/5 deel van het a.o.-pensioen (van welk laatste deel de koopkracht in gulden van 1935/1939 bijna f. 100 belooft) een koopkracht welke, zoals aan de hand van rubriek VI is nagegaan in de diverse jaren, resp. varieert van rond f. 150 tot f. 200 voor de vakman, rond f. 275 tot f. 425 voor de adjunct-commies en rond f. 600 tot f. 900 voor de hoofdcommies (N.B. in gulden van 1935/1939). De grootste achterstand van de vakman ligt bij de pensioenen welke zijn ingegaan vóór 1940, waarna met een korte onderbreking een daling van de achterstand intreedt. Voor de adjunct-commies en de hoofdcommies ligt de situatie andersom; hun achterstand neemt in de laatste jaren toe. Hieruit mag worden geconcludeerd, dat de denivellerende werking van de optrekking zich minder sterk doet gelden dan de nivellering der pensioenen, welk verschijnsel wordt veroorzaakt door de nivellering der lonen.

4. Vergelijkt men de op vorenstaande manier berekende pensioeninkomens met het verloop van het reële nationale

inkomen per hoofd der bevolking, hetwelk op basis 1935/1939 = 100 naar gegevens welke ook nu weer, dank zij de welwillendheid van het C.B.S. te mijner beschikking staan en evenals de curve voor het verloop van de waardeveranderingen van de gulden in grafiek B in beeld zijn gebracht, dan blijkt dat t.a.v. de burgerlijke pensioenen (ook na de optrekking met de algemene toeslag en na toevoeging van het resterende 1/5 deel van het a.o. pensioen) van enige „klimaatsverbetering” tijdens de zeer hoge „barometerstand” welke voor het reële nationale inkomen per hoofd voorlopig nog op „bestendig” is blijven doorlopen, nauwelijks mag worden gerept. *De gepensioneerden blijven ook in 1957 kampen met een reeds jaren ondergane inkomensbeperking waarvan de besteding kennelijk aan anderen is voorbehouden*

Het meest verontrustende daarvan is dat de voorstanders van de korting op de ambtelijke pensioenen, van welke korting de invoering van de algemene ouderdomswet afhankelijk werd gesteld, zich pas bij de „officiële” bestedingsbeperkingsmaatregelen bezorgd maakten dat de inflatie „om de hoek”⁵⁾ kwam kijken en zich t.a.v. de gepensioneerden blijkbaar niet hebben gerealiseerd hoever de inflatie van ons geld reeds was voortgeschreden. *Men verkeerde daardoor in de waan dat de gepensioneerden, zonder de korting op hun pensioen in te goeden doen zouden geraken en gaf zich destijds geen rekenschap van het nuchtere feit dat de koopkracht van de gulden, naar de curve uit grafiek B uitwijst, van 1935/1939 op basis 1935/1939 = 100 tot 1956 reeds ongeveer met twee derde was gedaald.*

5. Zoals was te voorzien⁶⁾ brengen de in dit artikel besproken regelingen, welke vooral wat de optrekking betreft, zulk een gecompliceerd karakter dragen, dat zelfs in het administratief recht doorknede juristen er vaak niet dan met de grootste inspanning uit wijs kunnen worden een zodanige rompslomp bij de uitvoering mede, dat de administratie in een chaos dreigt te ontaarden (N.B. op ca. 110.000 pensioenen zijn niet minder dan ca. 50.000 varianten). Indien men hierbij bedenkt dat voor de uitbetaling van de naar raming ruim 80.000 pensioenen waarop wordt gekort, evenzoveel tijdrovende berekeningen van de kortingsbedragen nodig zijn, welke per kwartaal op de pensioenen worden ingehouden (tot een totaal bedrag van ca. f. 85 mln. per jaar) en zich voorts rekenschap geeft van het feit, dat elk dezer gepensioneerden 12 × per jaar een uitkering ontvangt uit het algemene ouderdomspensioenfonds, zodat in totaal daarvoor rond 1.000.000 betalingstransacties nodig zijn welke veelal in contanten worden afgewikkeld, dan vraagt men zich toch wel in

⁵⁾ De heer K. Voskuil, hoofdredacteur van „Het Vrije Volk” in zijn socialistisch radiocommentaar in de aanvang van dit jaar. Van beter inzicht, maar nu een tikje overdreven, getuigt zijn commentaar van zaterdag 28 september jl. ter toelichting op de afwijzing van een algemene loonsverhoging der lagere en middelbare ambtenaren ter gelegenheid waarvan door hem werd gewaarschuwd voor de „inflatie-afgrond” waarvoor we ons bevinden.

⁶⁾ In maart 1953 heb ik een door mij uitgebrachte nota, welke mede als leidraad is gebezigd voor de totstandkoming van de (eerste) aanpassingswet voor gepensioneerden (Wet van 6 augustus 1954, stbl. 377) aan de hand van uitvoerig cijfermateriaal, waarvan een resumé is opgenomen in de eerste jaargang nr. 7 van april 1953 van het „Orgaan voor het ambtenarencentrum” gewezen op het gecompliceerd karakter dezer materie en in verband daarmee als noodmaatregel de toekenning bepleit van toeslagen naar bepaalde groeperingen van rangen in plaats van naar een algemeen gemiddelde waarvan ik de bezwaren destijds in die nota heb uiteengezet.

De O.E.E.S. heeft zich reeds in 1953 bezonnen op de actie, welke zou kunnen worden ondernomen om de ontwikkeling van de kernenergie in Europa te stimuleren. Deze actie is thans bekroond door de goedkeuring van het statuut voor het „European Nuclear Energy Agency” op 17 december 1957. Op 1 februari 1958 treedt dit nieuwe orgaan van de O.E.E.S. in werking. Op 20 december jl. werd bovendien het verdrag tot instelling van een veiligheidscontrole inzake kernenergie ondertekend, terwijl twaalf gemachtigden van de leden van de O.E.E.S. hun handtekening zetten onder het verdrag tot instelling van een Europese maatschappij voor het chemisch reinigen van bestraalde reactorbrandstof (Eurochemic). Met deze belangrijke besluiten — waarop in dit artikel nader wordt ingegaan — is de O.E.E.S. wat betreft haar activiteiten op het gebied van de kernenergie uit het studievlak getreden en is de fase van de praktische uitvoering aangebroken.

Het atoom en de O.E.E.S.

Inleiding.

Het vraagstuk van de toekomstige energievoorziening moet tot de belangrijkste problemen van West-Europa worden gerekend. De importantie van dit probleem blijkt afdoende uit de raming, dat in 1967 de Europese behoefte aan klassieke energie — bij een gematigde, doch gestage economische expansie — slechts zal kunnen worden bevredigd door een jaarlijkse import ter waarde van \$ 4 mrd. Deze schatting is bovendien gebaseerd op een *zo groot mogelijke* uitbreiding van de klassieke energie, waaraan uiteraard grenzen zijn gesteld door de aanwezige hulp-

bronnen. Ontwikkeling van de kernenergie zou dus uitkomst moeten bieden. Dit is echter een gebied, waarop in het algemeen gesproken het Europese continent een grote achterstand heeft ten opzichte van de nieuwe wereld.

De Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (O.E.E.S.), zich bewust van haar taak: de bevordering van de economische welvaart in Europa door middel van een krachtige economische samenwerking, heeft het probleem van de ontwikkeling van de kernenergie in Europa dan ook tijdig erkend en aangepakt. Terecht heeft de O.E.E.S. zich op het standpunt gesteld, dat de

(vervolg van blz. 54)

arren moede af watten we met deze bureaucratische wetgeving welke schatten geld kost aan overbodig administratief gedoe uiteindelijk naar toe gaan. Deze vraag klemmt te meer, niet alleen omdat ons nog een *algemene* invaliditeitswet en een *dito* weduwenwet te wachten staan welke wat de ambtelijke aanpassingsvoorschriften betreft het ergste doet vrezen, maar vooral omdat, zo ergens, hier toch wel een eenvoudiger regeling had kunnen worden getroffen. Immers, t.a.v. elk in een bepaald jaar verleend pensioen, *het doet er niet toe welk pensioen*, kan de waarde-daling van de koopkracht van de gulden welke deze na 1940 heeft ondergaan met behulp van de indexcijfers voor de kosten van levensonderhoud in 1957 in een zeker percentage worden uitgedrukt.

Desnoods met een globale correctie op de loonsverhogingen welke na 1948 zijn verleend zou men m.i. zodoende een eenvoudige regeling hebben verkregen, welke ook voor de toekomst zou kunnen gelden en verre de voorkeur verdient boven de „eenmalige” regeling welke thans geldt. Een zodanige „aanpassing” zou zowel „verhogend” als „verlagend” dienen te werken, daar de gepensioneerden, bij vrijwaring van de schommelingen van de koopkracht van de gulden in dezen geen „eenrichtingsverkeer”, t.w. aanpassing naar boven kunnen verlangen zonder genoeg te nemen met een eventuele aanpassing naar beneden ingeval de koopkracht van de gulden stijgt.

Slotbeschouwing.

In afwijking van de algemene ouderdomswet die slechts

twee pensioenbedragen kent, brengt het stelsel der Pensioenwet 1922, naar uit de onderscheidene rubrieken van de tabel blijkt, een grote verscheidenheid van pensioenen mee. Zelfs bij overigens volkomen gelijke diensttijd lopen de pensioenen voor gelijksoortige arbeid in meerdere of mindere mate uiteen. De vraag rijst dan ook, of hier niet meer uniformiteit zou kunnen worden betracht. Het is toch volkomen onlogisch dat, om een enkel voorbeeld te noemen, twee timmerlieden die naar men mag aannemen weinig uiteenlopende arbeid hebben verricht, na een gelijk aantal jaren in overheidsdienst te hebben gewerkt maar op ongelijke tijdstippen de dienst met pensioen verlaten uiteenlopende pensioenen ontvangen.

M.i. zou bij een eenvoudiger opzet dan de tegenwoordige regeling een niet onaanzienlijke bestedingsbeperking op het terrein der pensioenadministratie kunnen worden verkregen; zo zou een gemakkelijk afleesbare tabel a ische afstemming, bijv. van de pensioenen op de bezoldigingschalen, tot grote vereenvoudiging kunnen leiden.

Aangaande de aanpassing aan de schommelingen van de koopkracht van de gulden, die voor de door mij voorgestane uniformiteit der pensioenen niet kan worden ontbeerd en de gevolgen daarvan voor het burgerlijk pensioenfonds, zou de Regering op dit terrein deskundige actuarissen en economen kunnen inschakelen.

Een en ander zou m.i. zowel aan de sanering van het pensioenfonds als aan de gepensioneerden ten goede kunnen komen.

Groningen.

B. BOLMEIJER.

gezamenlijke actie niet in de plaats dient te treden van de individuele inspanningen, doch dat de O.E.E.S.-actie gericht dient te zijn op aanvulling en coördinatie van de nationale programma's. In de eerste plaats aanvulling op die gebieden, waar het zelfstandig oprichten van een bedrijf zo duur is, dat dit de nationale draagkracht te boven zou gaan. Ook aanvullingen door het doen van de nodige onderzoeken in gemeenschappelijke experimentele of testreactoren. Een samenbundeling van krachten werpt bovendien haar vruchten af, doordat op nucleair gebied een groot tekort aan technische en wetenschappelijke mensen bestaat. Versnippering en minder doelmatig gebruik van dit beperkte potentieel worden uiteraard mede bij een gezamenlijke actie vermeden.

Was hierboven sprake van twee factoren, welke voor een gezamenlijke actie pleiten, een derde factor speelt op dit gebied een rol, en wel de gevarenkant. Het behoeft geen betoog, dat een gecoördineerde actie op het gebied van de bescherming van de volksgezondheid tegen de gevaren van radio-actieve besmetting een dringende noodzaak is. Men denke hier slechts aan de gevaren voor Nederland van lozing door de buurlanden in de in de Noordzee uitkomende rivieren!

Al met al valt het niet te verwonderen, dat de O.E.E.S. zich reeds in 1953 heeft bezonnen op de actie, welke zou kunnen worden ondernomen om de ontwikkeling van de kernenergie in Europa te stimuleren. Deze actie is thans bekroond door de goedkeuring van het statuut voor het „European Nuclear Energy Agency” op 17 december 1957. Op 1 februari 1958 treedt dit nieuwe orgaan van de O.E.E.S. in werking.

Op 20 december ondertekenden bovendien gemachtigden van de zeventien leden van de O.E.E.S. het verdrag tot instelling van een veiligheidscontrole inzake kernenergie, terwijl twaalf ¹⁾ hunner hun handtekening zetten onder het verdrag tot instelling van een Europese maatschappij voor het chemisch reinigen van bestraalde reactorbrandstof (Eurochemic). Met deze belangrijke besluiten is de O.E.E.S. wat betreft haar activiteiten op het gebied van de kernenergie uit het studievlak getreden en is de fase van de praktische uitvoering aangebroken.

Historie.

Alvorens in te gaan op deze besluiten lijkt het gewenst in het kort de geschiedenis, welke tot deze belangrijke beslissingen heeft geleid, samen te vatten.

In de zomer van 1955 werd een kleine werkgroep onder leiding van de Griekse hoogleraar Nicolaidis belast met het instellen van een onderzoek naar draagwijdte, vormen en methoden van een mogelijke Europese samenwerking op het gebied van de vreedzame toepassing van atoomenergie. De bevindingen van deze werkgroep, welke zich in een twaalfstal Europese hoofdsteden oriënteerde over de aldaar levende gedachten, werden neergelegd in de publikatie van de O.E.E.S. van januari 1956, getiteld „Possibilities of action in the field of nuclear energy”. In dit rapport werd zeer positief geconcludeerd, dat samenwerking op het gebied van vreedzaam gebruik van kernenergie van essentieel belang is.

Ter uitwerking van de in deze publikatie gedane suggesties voor de door de O.E.E.S. te treffen organisatorische voorzieningen benoemde de Raad een speciale commissie,

¹⁾ T.w. namens de Regeringen van België, Denemarken, Frankrijk, Italië, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Portugal, Turkije, West-Duitsland, Zweden en Zwitserland.

wederom onder voorzitterschap van Prof. Nicolaidis. De bevindingen van deze Commissie ²⁾ leidden op 18 juli 1956 tot oprichting van de Bestuurscommissie voor Kernenergie, waarin alle O.E.E.S.-landen vertegenwoordigd zijn. Deze Commissie heeft — bijgestaan door studiegroepen, werkgroepen en deskundigen — de besluiten van 17 en 20 december 1957 voorbereid.

Het „European Nuclear Energy Agency”.

Het statuut van het „European Nuclear Energy Agency” omschrijft het doel van het Agentschap als: de bevordering van de ontwikkeling van de produktie en het gebruik van kernenergie voor vreedzame doeleinden door middel van samenwerking tussen de deelnemende landen en harmonisatie van nationale maatregelen. Gedurende de eerste jaren zal het accent der werkzaamheden waarschijnlijk liggen op het oprichten van gemeenschappelijke ondernemingen en kwesties van opleiding en harmonisatie van nationale wetgevingen.

De taken van het Agentschap zullen worden uitgevoerd door de Bestuurscommissie voor Kernenergie, welke de bevoegdheid heeft technische commissies en werkgroepen in te stellen (bijv. voor de bescherming van de gezondheid, de opleiding, de harmonisatie van de wetgeving enz.). In de Bestuurscommissie, die onder de Raad van de O.E.E.S. staat, zullen de Regeringen van alle O.E.E.S.-landen vertegenwoordigd zijn. De Raad van de O.E.E.S. zal echter die beslissingen moeten nemen, die de Regeringen binden en welke de speciale bevoegdheden van de Bestuurscommissie overschrijden.

Het verdrag tot instelling van een veiligheidscontrole inzake kernenergie.

Het verdrag tot instelling van een veiligheidscontrole inzake kernenergie is door een speciale werkgroep voorbereid. Daar het doel van de controle van de O.E.E.S. gelijkloend is aan dat van de Internationale Atoomorganisatie van de Verenigde Naties, heeft de werkgroep bij het opstellen van de regels voor de O.E.E.S. zich gebaseerd op het controleartikel (artikel 12) van het statuut van dit Internationale Orgaan en dat aangepast aan de Europese eisen. Het doel van de controle is ervoor te waken, dat aan de gemeenschappelijke ondernemingen alsmede aan de daaruit voortkomende materialen een militaire toepassing wordt gegeven. De controle is er tevens op gericht te voorkomen, dat materialen, uitrusting en diensten, welke het Agentschap van de O.E.E.S. ter beschikking stelt of welke door zijn bemiddeling worden verkregen, aan militaire doeleinden ten goede komen.

De O.E.E.S.-controle vindt dus plaats in *alle* (dus ook particuliere) bedrijven, welke materiaal, uitrusting of diensten via het Agentschap dan wel van gemeenschappelijke O.E.E.S.-fabrieken verkrijgen. Ook het Euratom-verdrag voorziet naar bekend in een controle. Deze controle heeft echter een ander oogmerk; zij is er namelijk op gericht na te gaan of de gebruikers de verkregen nucleaire materialen, uitrusting en diensten ook inderdaad aanwenden voor de door hen opgegeven doeleinden. Bij de Euratom-controle wordt dus niet in de eerste plaats gelet op het vreedzaam gebruik; deze controle kan echter wel — bijv. door middel van afspraken — hierop worden gericht.

In Nederland zal ongetwijfeld de vraag rijzen, of het

²⁾ Gepubliceerd in „Joint Action by O.E.E.C.-countries in the field of Nuclear Energy”, Parijs O.E.E.S., september 1956.

Nederlandse bedrijfsleven nu bezocht zal worden door controleurs en van de O.E.E.S. en van Euratom. Ten aanzien van deze dubbele controle kan het antwoord geruststellend luiden. In het controleverdrag van de O.E.E.S. is namelijk een artikel opgenomen, waarin is bepaald dat de controle op bijv. materialen, afkomstig uit de O.E.E.S.-fabrieken, dan wel van of via het Agentschap verkregen materialen, op het gebied van Euratom door de daartoe competente organen van Euratom zal geschieden. In een overeenkomst tussen de O.E.E.S. en Euratom zal deze delegatie van de controle door het O.E.E.S.-Agentschap aan Euratom nader worden geregeld. Deze overeenkomst zal zo spoedig mogelijk tot stand moeten komen.

Het lijkt nuttig tot slot nog even in te gaan op de voorzieningen welke het verdrag treft voor het controle-apparaat. Voorzien wordt in de instelling van een controlebureau, waarin alle regeringen, die het verdrag ondertekenen, zitting zullen hebben. Dit bureau heeft een uitvoerende taak en beslist bij enkelvoudige meerderheid. Het controlebureau krijgt de beschikking over een aantal internationale inspecteurs, die in dienst staan van het O.E.E.S.-Agentschap. De nodige voorzieningen voor een geheimhoudingsplicht — ook na verbreking van het dienstverband — zijn getroffen. Dit is uiteraard van grote betekenis ter voorkoming van het uitlekken van nieuwe vindingen en past in het algemene kader van bescherming van de industrie tegen industriële spionage.

Het recht tot het nemen van beslissingen op grond van het controleverdrag komt toe aan de Bestuurscommissie voor Kernenergie, die met unanimiteit dient te besluiten. De enige uitzondering op dit unanimiteitsbeginsel betreft het opleggen van sancties in geval van overtreding van de verdragsbepalingen. Deze worden opgelegd met een meerderheid van tweederde en zonder het lid, dat het land vertegenwoordigt waar de overtreding is begaan. De sancties bestaan o.a. uit schorsing of staking van de leveranties van materiaal, uitrusting of diensten, welke door of onder toezicht van het O.E.E.S.-Agentschap worden verstrekt, alsmede uit het teruggeven van geleverde materialen en uitrusting.

Beroep tegen de door de Bestuurscommissie opgelegde sancties is mogelijk bij een tribunaal, bestaande uit zeven onafhankelijke rechters, die voor vijf jaar zullen worden benoemd. Zij zullen slechts op ad hoc basis bijeenkomen, zodat niet een Hof in het leven wordt geroepen, waarvan de leden permanent in functie zijn. Men zal zich wellicht afvragen waarom de taak van dit tribunaal niet is toevertrouwd aan het K.S.G./E.E.G./Euratom-Hof. Dit is echter afgestuit op de overwegende bezwaren, die de meeste niet-Euratomlanden hadden om dit Hof ook met zaken van de O.E.E.S.-samenwerking op atoomgebied te belasten. Beroep bij het tribunaal tegen sancties, opgelegd door de Bestuurscommissie voor Kernenergie, staat zowel voor regeringen als voor particuliere ondernemingen open. Het controleverdrag treedt in werking, zodra het door tenminste tien landen zal zijn geratificeerd.

Eurochemic.

De totstandkoming van het verdrag tot oprichting van Eurochemic betekent, dat voor het eerst in de geschiedenis een gemeenschappelijke Europese fabriek, welke ook gemeenschappelijk zal worden geëxploiteerd, tot stand zal komen. De O.E.E.S. heeft als eerste project een fabriek voor het chemisch scheiden van bestraalde reactorbrandstof gekozen. De reactoren in kernenergetische centrales kunnen

namelijk in het huidige stadium van de nucleaire wetenschap slechts een betrekkelijk gering gedeelte van de splijtstoffen uit de brandstof gebruiken, doordat afvalstoffen het doelmatig op gang houden van de kettingreactie belemmeren. Deze afvalstoffen worden in een chemische scheidingsfabriek eruit gehaald, zodat de brandstof opnieuw bruikbaar wordt gemaakt. Bij dit proces komt plutonium vrij.

Het is duidelijk, dat — naarmate de nucleaire programma's van de O.E.E.S.-landen op gang komen — een grote behoefte aan chemische scheidingscapaciteit zal ontstaan. Op het ogenblik is men voor het weer bruikbaar maken van de betreffende afvalstoffen uitsluitend aangewezen op de Verenigde Staten en Engeland. Het vervoer van deze stoffen is echter kostbaar (de voor het transport benodigde verpakking weegt 20 keer zo veel als het gewicht van de gevaarlijke stoffen, die hierin worden vervoerd). Het doen plaatsvinden van dit proces op het continent zal dus uit dien hoofde al tot belangrijke kostenbesparingen leiden.

Nog klemmender is echter het feit, dat Engeland omstreeks 1965, wanneer aldair de produktie van elektriciteit door middel van kernenergie op volle gang is, met een bijna aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid niet over voldoende capaciteit zal beschikken om ook voor het continent de afvalstoffen weer bruikbaar te maken. De O.E.E.S.-landen zullen dan ook tegen die tijd zeker zelf scheidingsfabrieken dienen te hebben.

Eurochemic is niet alleen een fabriek, waarin de deelnemende landen hun radio-actieve afvalprodukten kunnen laten verwerken, zij is ook bedoeld als proeffabriek voor het opdoen van ervaring, welke de Europese landen broodnodig zullen hebben op het moment, dat zij besluiten scheidingsfabrieken te bouwen. Ook door de gemeenschappelijke exploitatie zal men specialistische kennis kunnen vergaren, terwijl bovendien Europese ingenieurs en technici ervaring met deze zeer sterk radio-actieve stoffen kunnen opdoen.

De capaciteit van Eurochemic is gebaseerd op de behoefte van het continent aan scheidingscapaciteit. Op basis van de thans bekende nationale nucleaire programma's wordt geschat, dat tot 1965 jaarlijks ca. 100 ton radio-actieve afvalstoffen ontstaan, welke weer bruikbaar moeten worden gemaakt. De verwerkingscapaciteit van Eurochemic bedraagt dan ook 100 ton per jaar. In de periode 1965/1970 zal het continent volgens recente — doch zich steeds wijzigende — ramingen ca. 3.500 ton per jaar aan afvalstoffen produceren. Het is dus waarschijnlijk, dat reeds vóór 1965 met de bouw van nationale scheidingsfabrieken een aanvang zal worden gemaakt.

Na lang beraad is besloten de proeffabriek te vestigen bij het nucleaire Belgische centrum te Mol. Een voordeel van deze vestigingsplaats is, dat de fabriek gebruik kan maken van de Belgische laboratoria en instituten, welke daar reeds in bedrijf zijn en die dus niet speciaal meer behoeven te worden gebouwd. De kosten van het gehele project worden geschat op \$ 20 mln., waarvan \$ 12 mln. voor de bouw, \$ 7 mln. voor de exploitatiekosten in de periode 1961-1964, terwijl \$ 1 mln. is opgenomen als onvoorzien. Volgens artikel 4 van de statuten krijgt Nederland 30 aandelen van \$ 50.000 toegewezen. De aandelen kunnen door de industrie worden overgenomen; in meerdere der deelnemende landen blijkt hiervoor van industriële zijde een sterk toenemende belangstelling te bestaan. Van belang is, dat het aantal personen van een land, dat voor opleiding in de fabriek werkzaam mag zijn, gebaseerd zal worden op de omvang van de kapitaaldeelname.

De opzet van de onderneming is privaatrechtelijk van karakter; de vergadering van aandeelhouders en de raad van commissarissen oefenen derhalve zelfstandig gezag uit. Doordat het verdrag echter voorziet in een zgn. „special group”, waarin alle deelnemende regeringen, — in verhouding tot hun financiële participatie — vertegenwoordigd zijn, houden de regeringen op een aantal voor hen belangrijke punten toezicht. Nederland heeft recht op één zetel.

De vestiging te Mol is — gezien de nabije ligging van Nederland — zeker aantrekkelijk (o.a. met het oog op de opleiding van Nederlanders). Men zou zich echter kunnen afvragen, of deze plaats — slechts op 11 km afstand van de Nederlandse grens — geen gevaren inhoudt voor de Nederlandse bevolking. De Nederlandse Regering is zich van den beginne af van dit aspect bewust geweest en heeft het nodige initiatief genomen, teneinde te verzekeren dat de Nederlandse volksgezondheidsdeskundigen samen met de Belgische experts de terzake dienende veiligheidsmaatregelen kunnen vaststellen en controle op de uitvoering hiervan kunnen uitoefenen. Het vorenstaande geldt in het bijzonder voor de afvoer van de radio-actieve afvalproducten door wateren, welke uiteindelijk Nederland (de Schelde) bereiken.

Verwacht kan worden dat thans de technici in Mol met grote energie en voortvarendheid de verdere plannen zullen uitwerken, opdat het gestelde doel: de fabriek in 1961 in bedrijf te stellen, kan worden bereikt.

Slot.

In dit artikel is slechts aandacht besteed aan de meer spectaculaire onderdelen van de activiteiten, welke de O.E.E.S. op het gebied van de kernenergie heeft ontwikkeld. Ook aan de meer algemene problematiek heeft de O.E.E.S. reeds aandacht besteed en het nodige voorbereidende werk verricht, met name met betrekking tot de volksgezondheid, de opleiding en de wettelijke aansprakelijkheid. Speciale vermelding verdient nog het studiesyndicaat voor experimentele reactoren, dat projecten voorbereidt voor gemeenschappelijke oprichting dan wel exploitatie van experimentele reactoren. Daar deze verschillende activiteiten echter nog niet tot definitieve besluiten in de O.E.E.S. hebben geleid, lijkt het voorlopig voorbarig thans in te gaan.

*Grävnhage.

Dra. J. F. J. HARDEMAN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Op dezelfde dag dat de publikatie van de weekstaat van De Nederlandsche Bank plaatsvond — woensdag jl. — werd bekend gemaakt, dat er op 13 januari opnieuw bij de Agent op schatkistpapier kon worden ingeschreven. Het Rijk heeft kennelijk de smaak van het langere papier te pakken gekregen, want er worden, naast driemaands papier, wederom promessen met een looptijd van negen maanden aangeboden. Dit wordt in verband gebracht met het feit, dat de aflossing van papier met deze looptijd zal moeten plaatsvinden in een periode, waarin dit het Rijk betrekkelijk weinig moeite zal kosten, nl. als de piek in de belastingontvangsten zich voordoet (oktober). Om dezelfde reden kan deze looptijd voor de banken aantrekkelijk zijn. Zes-maandspromessen zijn op 13 januari echter niet beschikbaar geweest ¹⁾.

¹⁾ Het toewijzingsdisconto op de 6-maandspromessen bedroeg 3 januari jl. 4% pCt., en niet 4% pCt., zoals vorige week ten onrechte werd vermeld.

Op het eerste gezicht kon de aankondiging, dat tien dagen na de vorige een nieuwe tender zou plaatsvinden, enige verwondering wekken. Immers, blijkens de weekstaat per 6 januari had zich in het saldo van de banken bij De Nederlandsche Bank een daling van bijna f. 50 mln. voorgedaan; belastingbetalingen, aflossing van voorschotten en het terugkopen van tijdelijk bij de Bank ondergebracht schatkistpapier speelden bij deze daling een rol. In ieder geval zijn de banken op 6 januari beneden het (in geldmarktcringen op f. 180 mln. gestelde) verplichte kassaldo gebleven. Aangenomen moet dus wel worden dat met het besluit om opnieuw een inschrijving te houden, werd geanticipeerd op een verdere inkrimping van de bankbiljettencirculatie, die zich nog altijd boven de f. 4 mrd. bevond, en op een voortgezette groei van de gouden deviezenreserves bij De Nederlandsche Bank. Daar er in de verslagweek geen schatkistpapier is vervallen, kan in dit opzicht van de Schatkist geen verruimende invloed op de geldmarkt zijn uitgegaan, al heeft het Rijk misschien uit anderen hoofde betalingen moeten verrichten.

Dat de geldmarkt ruim is gebleven, wijst er wel op dat genoemde factoren inderdaad werkzaam zijn geweest. De tarieven op de „open markt” trokken na de bekendmaking echter enigszins aan; het call-tarief bleef evenwel onveranderd 3½ pCt.

Nu de kwartaalsuitkeringen aan de gemeenten voor de deur staan, waarmee eind januari een bedrag van f. 250 à f. 280 mln. zal zijn gemoeid, is het begrijpelijk dat het Rijk tracht om de positie van de Schatkist verder te verbeteren en het saldo bij de Bank, dat 6 januari bijna f. 350 mln. bedroeg (+ f. 55 mln.), zo hoog mogelijk te houden. Hiervoor zou ook een andere reden kunnen zijn: Minister Hofstra heeft, bij de behandeling van de belastingvoorstellen in de Tweede Kamer, doen blijken van de intentie, nog dit jaar de aan het I.M.F. verstrekte „notes” (f. 261 mln.) af te lossen.

Het dalen van de geldmarktrente is een internationaal verschijnsel. In Engeland — waar de politieke verhoudingen het een Minister nog mogelijk maken er om principiële redenen de brui aan te geven, getuige het aftreden van de Minister van Financiën, hetwelk een kortstondige verstoring van de vaste stemming voor het pond meebracht — is de „bill rate” in drie weken tijds met 1/8 pCt. gedaald; het blijft echter boven de 6 pCt. In Duitsland is het in elf dagen tijds drie keer tot een verlaging van de tarieven gekomen, laatstelijk met 1/8 pCt. Ook in de Verenigde Staten is de tendentie tot dalen onmiskenbaar, al heeft er, na de scherpe daling die vorige week ter sprake kwam, in de verslagweek een kleine reactie plaats gevonden.

De kapitaalmarkt.

De dalende tendentie van de rente beperkt zich niet tot de geldmarkt, maar heeft zich ook tot de kapitaalmarkt uitgestrekt. De notering van de 6 pCt. Nationale Woningbouwlening 1957 heeft de 105 pCt. gepasseerd (zie het koerslijstje), en ook de koersen van de meeste andere „6-percenters” bevinden zich boven de paristand. Als een symptoom voor de dalende rentestand kan ook het feit worden beschouwd, dat verschillende hypotheekbanken in de verslagweek de afgifte van 6 pCt.-pandbrieven hebben gestaakt.

Het Electriciteitsbedrijf Zuid-Holland komt met een 6 pCt.-emissie ten bedrage van f. 10 mln. De lening mag reeds na 5 jaar vervroegd worden afgelost. Aangezien de met deze stukken vergelijkbare obligaties ruim 105 pCt.

noteren, is het „succes” — en de overtekening — bij voorbaat verzekerd. De Bank voor Nederlandsche Gemeenten maakte bekend dat gedurende vijf weken ruim f. 23 mln. aan rentespaarbrieven werd afgegeven. Hoewel dit bedrag betrekkelijk laag is, moet in aanmerking worden genomen dat vele beleggers naar verwachting eerst 15 januari van hun belangstelling zullen doen blijken, daar dit wat de rentevergoeding betreft voordelen biedt. Het zal, gezien de daling van de rentestand, interessant zijn te zien of de Bank voor Nederlandsche Gemeenten van haar recht om vóór 1 maart de afgifte stop te zetten, gebruik zal maken.

Een opmerkelijk bericht is, dat de gemeente Amsterdam met een consortium van Amerikaanse banken over een lening van \$ 15 à \$ 20 mln. aan het onderhandelen zou zijn. Als rénte wordt 5½ à 6 pCt. genoemd, hetgeen dus aardig overeenkomt met het hier te lande geldende tarief, waartegen de individuele gemeenten echter krachtens de rentegamma-voorschriften niet mogen lenen. De Amsterdamse beurs verklaarde zich deze week weer eens solidair met die van New York; tot in het midden van de verslagweek zette de koersstijging zich op beide beurzen voort; daarna vond echter een afbrokkeling plaats, onder invloed van ongunstige berichten over de economische toestand. In Nederland bedroeg het werkloosheidscijfer ultimo december 1957 ruim 110.000, waaronder zich 22.000 bouwvakarbeiders bevonden. De onlangs gepubliceerde cijfers over de orderportefeuilles van een aantal bedrijfstakken per ultimo september 1957 zijn in de meeste gevallen evenmin opwekkende lectuur.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	27 dec. 1957	3 jan. 1958	10 jan. 1958
Algemeen		166	168	170
Internat. concerns		235	237	238
Industrie		123	126	131
Scheepvaart		114	120	122
Banken		105	104	107
Indon. aand.		66	65	67

Aandelen	f. 148,70	f. 146,20	f. 144,—
Kon. Petroleum	301½	310½	315
Unilever	223	231½	237½
Philips	136½	147½	152½
A.K.U.	230½	240	243
Kon. N. Hoogovens	156½	166	175½
Van Gelder Zn.	126½	138½	140
H.A.L.	191½	191	193
Amsterd. Bank	87	85½	88½
H.V.A.			

Staatsfondsen			
2½ pCt. N.W.S.	58¾	60	60½
3½ pCt. 1947	85	84¾	85
3½ pCt. 1955 I	80¾	81¾	82½
3 pCt. Grootboek 1946	80	81¼	72½
3 pCt. Dollarlening	89½	89	90

Diverse obligaties			
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	85	83%	83%
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	79%	81	80
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	84	84½	84½
3½ pCt. Philips 1948	90½	89½	90
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	75%	80½	78½
6 pCt. Nat. Woningbouw 1957 ...	103½	-104%	105%

New York			
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	433	445	439

M. P. GANS

Leeft met Uw tijd mee!

Leest de **E.-S.B.**

EUROMARKT De Europese koers is uitgezet. Het Nederlandse bedrijfsleven zal daarop moeten varen.

Ook U dient zich op de hoogte te stellen van wat de Euromarkt voor Uw bedrijf zal gaan betekenen.

Onze losbladige uitgave, waarvan de eerste aflevering zojuist is verschenen, biedt U alle gegevens.

Prospectus wordt op aanvraag gaarne toegezonden

N.V. UITGEVERS-MIJ Æ E. KLUWER
DEVENTER: Postbus 23 - Tel. 7444 - Postgiro 819404

Ook verkrijgbaar in de boekhandel

BULL PONSKAARTENSYSTEEM

BULL

BULL NEDERLAND
ADMINISTRATIE- EN STATISTIEKMACHINE MIJ. N.V.
VLIETUIJSTRAAT 26 - AMSTERDAM-WEST
TELEFOON 80303

**N.V. Verkoopkantoor van Honig's Artikelen
te Koog aan de Zaan**

vraagt voor het verrichten van

markt-onderzoek

een kracht met ervaring in het zelfstandig doen van markt- en productonderzoek.

Candidaten voor deze veelomvattende verantwoordelijke functie moeten in staat zijn zelfstandig deze research te leiden, gegevens te interpreteren en te verwerken tot rapporten, publicaties en gegevens te archiveren enz. enz.

Academische vorming en kennis van statistiek strekken tot aanbeveling.

Eigenhandig geschreven sollicitaties te richten aan de Directie van N.V. Verkoopkantoor van Honig's Artikelen te Koog aan de Zaan.

vacatures

Bij de uitvoering van de

Zuiderzeewerken

kan, ter standplaats bij de dienst te 's-Gravenhage, direct worden geplaatst een

ERVAREN SOCIOGRAAF

voor het sociaal wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van de vormgeving van de IJsselmeerpolders. Inlichtingen omtrent aard dezer functie kunnen worden verkregen bij en sollicitaties onder no. D 8-35d/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) kunnen worden gericht aan de Dienst der Zuiderzeewerken, Sweelinckplein 14, te 's-Gravenhage.

**CENTRALE
PERSONEELSDIENST**

**SPUI 49 DEN HAAG
TELEFOON 182150**

**Dekking van
pensioenverplichtingen**

De keuze tussen

Eigen Beheer en *Herverzekering*

is afhankelijk van velerlei factoren.

Een objectieve beoordeling van dit vraagstuk geeft ons gespecialiseerd

BUREAU VOOR PENSIOENFONDSEN

De deskundige adviezen van dit Bureau zijn afgestemd op een zo groot mogelijk profijt van de gestorte premies met inachtneming van de vereiste zekerheid voor de deelnemers.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

TNO

Voor de Economisch-Technische Afdeling der Nijverheidsorganisatie T.N.O. wordt gezocht een

ECONOMISCH ASSISTENTE

(ec. bacc. of ec. cand^e.)

Gedacht wordt aan een intelligente vrouwelijke kracht met ambitie en doorzettingsvermogen voor het zelfstandig extern en intern verzamelen, resp. documenteren van economische gegevens op zeer uiteenlopende gebieden.

Aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan onze personeelsafdeling, Julianalaan 134 te Delft.

Gevraagd door Internationale firma, werkzaam op het terrein van Marktonderzoek, een

HOOFD VAN DE STATISTISCHE AFDELING

De te benoemen functionaris zal leiding dienen te geven aan een groep statistische medewerkers, wier werkzaamheden onder meer bestaan uit:

- het analyseren en waarden van statistisch grondmateriaal,
- het bepalen van statistische afwijkingen,
- het samenstellen van representatieve steekproeven,
- het organiseren van de buitendienst, bestaande uit een aantal over het gehele land verspreide enquêtes,
- de planning en verwerking van enquêtes.

Voor deze staffunctie wordt de voorkeur gegeven aan een STATISTICUS of WISKUNDIGE, die na een universitaire opleiding ervaring in „Market Research” heeft opgedaan. Naast theoretische kennis wordt een praktische instelling essentieel geacht. Leeftijd niet beneden 30 jaar.

Beheersing van de Engelse taal in woord en geschrift is noodzakelijk.

Geboden wordt een afwisselende werkkning met uitstekende vooruitzichten.

Het salaris zal in overeenstemming zijn met de belangrijkheid van de functie.

Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige gegevens te richten aan de Directie van

ATTWOOD STATISTICS LIMITED - Afd. Nederland - Groothandelsgebouw A-4, Rotterdam

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

KENGETAL